

Prof. Dr. Arne Novák :

T E O R I E

O N Á R O D N Í M O B R O Z E N Í .

V y d a l .

S p o l e k p o s l u c h a č ů f i l o s o f i e

M a s a r y k o v y u n i v e r s i t y .

B r n o 1 9 2 9 .

§1. Názor buditelů samých a epigonů jejich.

Politickým osvobozením a obnovením českého státu 28.X. 1918 končí se veliký proces dějinný, vyplňující málem stopadesát let, proces národního obrození. V první své polovici do roku 1848 tento hromadný proces, toto národní hnutí, nemá cílů a cest politických: začíná se nejprve jako vlastivědné úsilí učenecké o poznání minulosti a řeči, při čemž může namnoze navázati na starší snahy vědecké; stupňuje se pak záhy v buditelské úsilí jazykové, které pracuje k tomu, aby byl mateřský jazyk uveden do škol, aby se ho obecně užívalo ve veřejnosti, aby netoliko vrstvy lidové, které mu zůstávaly věrné, ale i vzdělanstvo jím mluvilo a psalo, a konečně aby se stal řečí literární: nejprve ve spisech pro lid, pak v písemnictví krásném, posléze v literatuře vědecké. Jestliže prvopočátky národního obrození měly ve svém kriticky naukovém a lidovýchovně osvětovém snažení zřejmě ráz osvícenský, hlásí se později od rozhraní XVIII. a XIX. věku povaha romantická, patrná hlavně i tím, že v jazyce spatřována vlastní podstata národnosti. Vlastenecké hnutí nabývá více a více charakteru literárního: pěstuje se jak poesie tak nauková literatura a pro obé hledají se vzory, pravidla, zákony, pro obé se upravuje a obnovuje jazyk. Jako písemnictví vědecké přestává - alespoň v oboru historickém - býti jen popularisačním a stává se tvořivě badatelským se snahou odborné analýsy i syntetického podání, tak i literatura krásná uvědomuje si postupně své cíle umělecké a skoro v téže době, kdy se probouzí v národním obrození prvek politický, hlásí se umělecká složka v hnutí celém: nejenom poesie, ale i hudba a výtvarnictví touží státi se součástí národní emancipace, národního uvědomění, národního sebeurčení. Od r. 1848 pak se pojímá národní samostatnost politická jako vrcholný cíl celého procesu a přese všechny překážky a neúspěchy dočasné pracuje se k tomuto cíli soustavně a programaticky; dávné principy státoprávní samostatnosti české kříží a prolínají se s moderními ideály porevoluční demokracie a porevolučního nacionalismu. Politický program se prohlubuje pak i ve smyslu hospodářském a možno říci, že v periodách, kdy nebylo lze získávati očitých úspěchů politických, toto národ

ní obrozování hospodářské, které zdaleka není doposud dovršeno, zapouštělo do hluboka a do široka kořeny. Mluvívá se o tom, že bylo třeba obrozenský program prohloubiti také sociálně jako byl prohlouben politicky a hospodářsky, ale tato formulace jest nesprávná a hoví jenom současné socialistické módě. Pokud se sociálním programem míní hmotné zabezpečení, mravní ochrana a politické zrovnoprávnění pracovních tříd, nebylo vůbec třeba, aby v tomto smyslu byl program obrozenský doplňován, šloť od začátku o vrstvy lidové jako nositelky národního hnutí a všecko obrozenecké úsilí se obracelo k nim, vycházejíc od nich. Mínilo se pak oním sociálním prohloubením převzetí požadavků sociálních do národního programu politického, jde tu mnohem spíše o zkřížení, ano porušení hnutí prvky cizími a různorodými, které s oním organickým procesem nemají nic společného: i jasný cíl politické revoluce r.1918 byl zastřen a posunut tím, že jí bylo použito, či chcete-li zneužito jako revoluce hospodářsko sociální. Po sedmdesátiletém úsilném napětí za šťastné konstelace, kterou vytvořily válečné poměry zahraniční, úspěšným zasažením branného odboje českého na cizích bojištích a za vydatného přispění revoluce domácí bylo národní obrození 28.října 1918 dovršeno a protože s vybudováním samostatného státu spojeno plné sebeurčení vědecké, umělecké a namnoze i hospodářské, možno říci, že proces národního obrození dovršen a ukončen.

To samo uzpůsobuje celé hnutí, aby se stalo předmětem historického zkoumání a aby byla při tom postižena celá jeho logika vývojová, což nebylo plně možno, dokavad jsme uprostřed tohoto hnutí stáli a jeho se účastnili. Ovšem mnohé stránky národního obrození staly se vědeckou látkou již dříve a asi od třiceti let se množí práce, které se zabývaly hlavně literárním obrozením českým; tehdy počalo se také horlivěji přemýšletí o podstatě hnutí, o jeho historických podmínkách, o jeho virtuálních zdrojích domácích i zahraničních a o jeho souvislosti s ostatní kulturou evropskou v XVIII. a XIX. věku. Myšlení to se neomezovalo jenom na literární historiky, nýbrž účastnili se ho také politikové, kteří hledali správné východisko svých snah; zde rozhodoval již také prvek subjektivní, stanovisko zájmové, východisko apriorní, jak poznáme ve sporu Masaryk a Kaizl. Vůbec živý zájem o podstatu a smysl národního obrození není nikterak pouze interesem

naukovým, určují její snahy a tužby jiné. Generace, která po velkých bojích o RKZ s úspěchem se ujímá vedení naukoveho života českého a podniká revisi jak vědeckých tak životních hodnot u nás, vychází při této revisi z uvědomělé, ano namnoze polemicky zaostřené reakce proti předcházejícímu pokolení, přejavšimu a uznávšimu vlastně zásady vlastenecké romantiky: vědecký realismus naši romantiku nejen studuje a vykládá, ale především soudí a odsuzuje často a proto se v základních kusech staví proti jejím názorům, proti jejím hlediskům. Také národní obrození vidí, ano a priori chce viděti a vyložiti jinak než ti, kdož je tvořili neb v díle tvůrců jeho pokračovali - vědecké počátky historického a ideologického studia národního obrození jsou zároveň ostrou reakcí proti jeho některým čelným názorům. Tyto názory obroditelů a buditelů samých o smyslu a rázu celého hnutí chceme poznati nejprve; nejdříve k nám jako korunni svědkové promluví sami někteří buditelé čelní a jejich přímí žáci a epigoni, takže poznáme, co bylo o národním obrození souzeno dříve než bylo vědecky analysováno a vykládáno. Jako v těchto výkladech vůbec nejde nám o vyčerpávající úplnost, nýbrž o zjevy typické, které podávají význačně a názorně čelná mínění.

Nelze dozajista začíti lépe než rozborem úsudků, které o podstatě a rázu národního obrození pronesl muž tak autoritativní jako byl *F r a n t i š e k P a l a c k ý*. Netoliko proto, že byl nejčelnější osobností v našem probuzení, ale i proto, že dlouhý jeho věk mu popřál prožiti jeho nejhlavnější fáse, vědecky jazykovou, básnicky romantickou, konečně i politickou; byl nad to ve styku se všemi vůdci probuzenskými, a to ve styku velice důvěrném, s Dobrovským i Jungmannem, Šafaříkem i Čelakovským, Havlíčkem i Riegrem; spojení hloubavosti filosofické, která jasně vidí všecku velkou souvislost a jest schopna pohledu syntetického, s historickou přesností, jež faktů neznásilňuje, dodává slovům Palackého dvojnásobné vážnosti. Pro náš účel jest velice výhodno, že můžeme uvéstí trojí úsudek Palackého ze tří různých dob jeho vývoje: první ze samého počátku slovesné jeho činnosti, ještě před příchodem do Prahy, t.j. z r.1822; druhý z doby, kdy se obrací k politické činnosti a kdy své ústřední dílo historické dovádí k vrcholu a ideově domýslí, t.j. z r.1862; třetí z posledních let jeho života, když jako uznany patriarcha svého národu shrnuje u plněn

vědomí této odpovědné důstojnosti své projevy veřejné a literární, aby je odevzdal jako odkaz svému národu, t.j. z r.1874. Úsudek první se čte ve stati *Rozhledy a vyhlídky české řeči a literatury před 50 lety*, kterou Palacký otiskl teprve v II.sv. *Gedenkblätter*, ale již napsal r.1822 pro Kopitarovy *Wiener Jahrbücher der Literatur*. Kopitar stať však neuveřejnil /dnes *Spisy drobné Františka Palackého, III, 489-509/*; na konci první /literárně historické/ části podává Palacký obraz probuzení národního. Vylíčil živými barvami myšlenkový, jazykový a národní úpadek pobělohorský a zvláště zevní i vnitřní germanisaci a zavírá slovy: „Dalo se tušiti, že po několika generacích slovanský kmen národní v Čechách i na Moravě přestane.“ Jako reakci proti násilnému odnárodňování v Čechách a v Uhřích vykládá hnutí pro jazyk a národnost, jeho prostředky spatřuje v studiu historickém, filologickém a literárně historickém a bedlivě sleduje veškeré kroky vynucené na vládě ve prospěch jazyka národního: rozkvět české literatury, již však vytýká nedostatek individuálního rázu, vyvozuje z tohoto jazykově národního uvědomění. Podobně soudí po čtyřiceti letech, když r.1862 k žádosti jistého státníka napsal po německu rozpravu *Knovější dějinám české řeči a literatury*, kterou pojal do *Gedenkblätter* /dnes *Sp. Dr. III, 521-526/*. Opětně se počíná výkladem o hmotném, myšlenkovém, jazykovém úpadku pobělohorském a přechází pak k lidumilným i osvětovým reformám tereziánským a josefinským spojeným s násilnou germanisací, avšak „odpor jednotlivých vlastenců byl bez moci proti tomuto proudu; tím se stalo, že i oni se vzdali naděje na znovuzrození české národnosti, ačkoli lhůtu úplného vyhasnutí jejího arci nepokládali za tak blízkou, jako jejich protivníci.“ Velkou posilu národního hnutí spatřuje v duchu válek napoleonských a založení Českého musea a objevení RKZ přičítá nemalý vliv na tehdejší mladé pokolení, „které ve svém vlasteneckém smýšlení a obětavosti brzy si uvedomilo také právo k tomu působiti, aby slovanský národ v Čechách a na Moravě byl vyrván z hrozícího zániknutí a přiveden k novému národnímu životu.“ Ukazuje pak k překážkám a obtížím zevním i vnitřním a podává zhuštěným způsobem sytý obraz o stvoření vědeckého jazyka, vybudování literatury filologické, historické i krásné a postupuje k r.1848, kdy ukazuje k průběhu probuzení

politického a shrnuje výtěžky období předbřeznového takto: „Tak vlastenecké nadšení a obětavost značného počtu spisovatelů opatřily již před r.1849 nejdůležitější prostředky, aby slovanský lid v Čechách i na Moravě byl probuzen k národnímu vědomí a životu, a pozdvihly zvláště jeho první základ, českou řeč a literaturu, na stupeň vzdělání, který sám o sobě byl dosti značný.“ A ve svém odkazu národně politickém, v doslovu k Gedenkblätter z r.1874 /Sp.Dr.I,390-411/ mluvě o reakci národního smyšlení proti josefinské germanisaci vkládá významnou větu: „Ale právě tu se ukázalo, že proti věčným zákonům přírody ani nejkrásněji vypočítané prostředky lidské chytrosti trvale nic nezmohou: neboť češství, již za polomrtvé pokládané, procitlo neočekávaně a tím rychleji zase k životu, čím více se hledělo je zcela udusiti a pochovati.“ Palackého názor o podstatě a vzniku národního obrození ve všech těchto projevech z různých dob jeho vývoje jest patrný. Jádrem obrození se mu jeví hnutí národně jazykové, jež jest vlastně přímou odezvou josefinské násilné germanisace; z něho vyvozuje pak jak obrození vědecké tak i hnutí literární. Palacký nezapomíná úplně na jiné složky: ani na vliv obecného osvícení, ani na působení revoluce, ani na ozvuk nacionalismu válek napoleonských, ale toto vše jest pro něho podružné; domácí kořeny, nacionální prvek, uvědomění jazykové má za jádro celého procesu. U historika a u důvěrníka vlastenecké šlechty překvapí, u vlažného státoprávníka a horlivého zastance přirozeného práva jest však vysvětlitelno, že Palacký úplně ignoruje působení státoprávní reakce české proti vídeňskému centralismu na obrodný proces v XVIII. století. Názory tyto všeobecněly v letech sedmdesátých a osmdesátých; v dílech vědeckých i popularisujících, v pracích literárně historických i ve studiích z politických dějin nacházíme v podstatě parafrase úsudků těchto.

Pamětník národního obrození českého a spolupracovník našich konservativních politiků J o s e f A l e x a n d e r svob. pán z H e l f e r t ů ve Vlachově sborníku Die Čecho-Slaven r.1883 má vedle jiných dvou příspěvků také stať D a s W i e d e r - a u f l e b e n d e r b ö h m i s c h e n S p r a c h e u n d L i t e r a t u r , kde výklad počíná názorným vyličením hmotného i duševního úpadku pobělohorského, líčí úpadek jazykový zevní i vnitřní.

Popírá sice, že školské reformy císařovny měly účel germanisační, ale ukazuje k postupu poněmčovacíh akcí za císaře Josefa II. Počátky národního hnutí shledává i on v horlivých snahách jazykově uvědomělých a nadšených vlastenců, pro něž nebyla čeština již jako pro Dobrovského mrtvým jazykem a přihlížeje ke všem překážkám, s nimiž jim bylo bojovati, sleduje postup obrození, jehož zvlášť důležité etapy shledává ve zřízení stolice pro češtinu na universitě, v odvaze vytvořiti novočeskou poesii a hlavně v osobě Jungmannově, vyličené se zvláštní podrobností i láskou a postavené proti Dobrovskému, kterého za buditele ve vlastním smyslu nepovažuje / „Dobrovský, unter dessen philologischem Messer der vermeintliche Cadaver neues Leben gewann.“ /

Přibližně stejně soudí také J a k u b M a l ý , rovněž pamětník, spolupracovník a v lecčems epigon národního obrození. Jeho hlavní dílo N a š e z n o v u z r o z e n í , přehled národního života za posledního půl století /1880-1884 v 6 sv./ začíná své výklady až rokem 1830 /který Malý prohlašuje za mezník na rozhraní dvou ostře se lišících dob novočeské literatury, napodobící a samotvorné/, ale v úvodě se zabývá pojmem národního probuzení /hned v první větě úvodních všeobecných úvah mluví o národě již v rakev uloženém a na str.3 národ český v pravém slova smyslu vstal z mrtvých a to následkem neuměřitelné síly životní/. Jakub Malý činí rovněž východiskem vzkříšení jazyka, ale ukazuje již, kterak tomu pomáhaly instituce obecně prospěšné a i evropský pokrok časový; vidí tedy složky bohatěji než Palacký. Avšak výkladu jeho vadí nedomyšlenost - správné tušení věci nedovedl Malý rozvésti a leckdy nám překáží jaksi frivolní způsob psaní Jakuba Malého, na př. označuje-li úmysly křisitelů jazyka českého k novému literárnímu životu jako osobní zálibu a dokonce „celkem více hříčku než sebevědomé tendenční působení“.

Poohlédneme-li se po literárních historických této doby, nabízí nám velké buditeleské jubileum, sté narozeniny Jungmannovy, r.1873 několik hlasů význačných. V á c l a v Z e l e n ý ve svém přísně monografickém postupu Jungmannovy biografie nevyšetřuje příčin a podmínek obecných, jenom v kapitole o vstupu Jungmannově na universitu r.1791 pozastavuje se u silného vzplanutí jazykově vlastenecké reakce proti germanisačním úchvatům, jak se ozvala nejen mezi

učenci, ale i mezi zákonodárnou šlechtou; odtud i Zelený patrně datuje národní obrození.

Obsírnější a výmluvnější jest ve svém populárním životopisu Josefa Jungmanna /v Matici lidu 1873/ **F e r d i n a n d S c h u l z**, jenž zevrubně líčí vítězství germanisace, úpadek jazyka i národnosti ve školách, ve veřejném životě a jako protiváhu proti germanisátorům shora i doma líčí vystoupení nové generace skutečně buditeleské: „Tu už z nejhlubšího lůna sevřeného a ztrápeného lidu českého znenáhla vzpřimovalo se pokolení nové, v němž opět vrozená jiskra vědomí národního nepřátelským víchrem rozdmýchána byla v mocný žár svaté a hrdinné lásky k vlasti, z něhož vzešli křisitelé života, obránci práv a mstitelé českého národa.“ Z této generace buditeleské vytyká Schulz s důrazem jednak vědecké zkoumatele historicko filologické, jednak buditele jazykové a úvodní kapitulu pak končí rétorickým protikladem dvou proudů v Čechách let osmdesátých, vládně oficiálního proudu germanisačního a buditelesky národně českého, jehož zosobnitelem jest Jungmann. U Schulze nabývá koncepce Palackého o národním obrození rázu řečnického, halíc se netoliko v obrazy, ale užívajíc také přepínající emfaze, která se namnoze vzdaluje přesné pravdy; podobně mluví o národním obrození i poetové ve svých příležitostných projevech, tak Hálek, Neruda, Světlá.

Oficiálním literárním historikem let sedmdesátých a osmdesátých byl **K a r e l T i e f t r u n k**, jehož *H i s t o r i e l i t e r a t u r y č e s k é* se od r.1874 dočkala čtených vydání. Kdežto se Tieftrunk v Dějinách Matice české vyhnul výkladům obecnějším, má ve všeobecné, úvodní kapitole o vzkříšení řeči a literatury české něco úvah syntetických. Zmínkou o josefinské germanisaci, způsobené prý tím, že Josef II. znal češtinu jenom ve formě úpadkové, skončil Tieftrunk své výklady o době střední. V době nové spatřuje ovšem především národní reakci proti vládnímu zněmčování, ale i pokrok osvěty a vědeckého poznání, jež tu spolupůsobily; datuje ji od r.1774, kdy hlubokým dojmem jakoby bleskem výluka češtiny ze škol a úřadů osvítila vlastence.

Co Tieftrunk letmo naznačil, to rozvedl šíře F r a n - t i š e k B a č k o v s k ý , jenž r.1880 jal se vydávati své Z e - v r u b n é d ě j i n y č e s k é h o p í s e m n i c t v í d o - b y n o v é ; úvodní kapitolou o době přípravné 1774-1820 byl výklad o dějinách národnosti. Leccos jest zde buď nesprávné neb jenom chvatně nadhozeno, na př. vadný výklad o jesuitech jako germanisátorech neb o podpoře národnosti císařem Františkem I., ale proces vlastenecký podán tu přece barvami dosti sytými. Bačkovský postřehl správně, že myšlenka národní byla nemálo posílena jednak francouzskou revolucí, jednak válkami napoleonskými a ač i on vidí jádro obrození v reakci jazykově národní proti germanisaci, přece uznává, jak toto hnutí bylo podmíněno značnou měrou pokrokem vzdělanosti v Evropě i u nás.

Konečně jest se zmíniti o populárním pokusu užiti těchto názorů o podstatě a významu obrození národního k účelům lido- výchovným a podati zároveň celistvý obraz o hnutí veškerém. Učinil jej r.1886/8 staříčský lékař buditel křižanovský, skutečský rodák J a n M e l i c h a r /1810-1901/ v ušlechtilém spisku K d ě j i - n á m n a š e h o p r o b u z e n í . V I.díle pátrá Melichar po mravních příčinách obrození národního a shledává je: v životní a mravní síle národa, v starobylosti jeho vzdělání, v nechuti k cizin- cům a v hlubokém citu náboženském; počátky procesu pak spatřuje v osvícenských reformách tereziánských a josefinských, ve vzpamatování odnárodnělých stavů, v postupných účincích vzdělanosti na lid. Ale když v II.díle proces sám zobrazuje, vychází i tento myslivý muž od germanisace a také on v reakci proti ní spatřuje počátky národního obrození.

Takto možno říci, že v osmdesátých letech sestál vládnoucí názor, že novověké obrození české bylo obecnou reakcí ja- zyka a národnosti proti centralisační germanisaci tereziánské a jo- sefinské. Názor tento se mohl opíratí o autoritu předních buditelů našich zvláště Palackého, spoléhal na pamět a vzpomínky účastníků celého hnutí a hověl převládajícímu nacionalismu této doby.... s kritickým podvrácením tradičního nacionalismu vzal také za své.

§2. Jaroslav Vlček a jeho koncepce obrození národního.

Kritické hlasy.

Revisionistické hnutí osmdesátých let, které se datuje od velkého rukopisného boje r.1886/8 pod Gebauerem a Masarykem a zasáhne mocně do věd filologických a historických a na konec vytvoří i novou filosofii českých dějin, neseno jest dvěma tendencemi: odporem proti romantické tradici vlastenecké a úsilím srovnávacím.

V první tendenci, v důsledném odporu proti české romantice jest prvek racionalistický, který se projevuje rozhodným, odhodlaným a bezohledným kriticizmem; ten se chce beze skel a zpřímá podívatí na věci, jak jsou a zbaviti je citového oparu; tato vášeň analytická, toto zdůvodňování stanoviska vědeckého proti básnickému pojetí, toto přehodnocování vžilých hodnot jsou pravými znaky českého realismu, jak po rukopisných bojích se projevoval zvláště v "Čase". Třebaže naukovými mistry nové školy byli dva historikové, Gebauer a Goll, byla přece jenom v realismu českém patrna necht proti historismu; ovšem později dopracoval se Masaryk k historismu novému, vlastně také apriornímu, ano citovému. Druhým rysem revisionistického hnutí bylo úsilí měřiti náš duševní život v přítomnosti a minulosti na cizině, vykládati náš dějinný vývoj z podmínek obecně evropských, srovnávati jevy českého kulturního světa, které se potud zdály autonomními a autochtonními, buď per analogiam nebo i v kausálním nexu se zjevy ostatní Evropy a to spíše západní než slovansko východní. V této věci nový kosmopolitismus Masarykův a Schauerův, který tolik narazil u zastanců domácí tradičnosti, se docela shoduje s metodickými požadavky Gollovými, lišícími jeho školu jak od Palackého tak od Tomka.

V hlavním představiteli revisionistického hnutí v oblasti literárně historické v J a r o s l a v u V l č k o v i rovněž se projevují oba zmíněné vůdčí znaky: odpor proti romantické tradici vlastenecké a úsilí srovnávací. Jaroslav Vlček jest povaha protiromantická, výslovný racionalista, který i v literatuře má mno-

hem více porozumění pro písemnictví vědecké než pro poesii; ctitel osvícenství XVIII. věku, který se na období a zvláště básnictví romantické dívá s patra; duch kritické inspirace plný nedůvěry k tomu, co bylo za autoritu uznáno; revisionista ze záliby: kritické jeho počátky, které souvisí zřejmě se školou Bartošovou a obracejí se proti kosmopolitickému umělectví Lumírovců, ukazují, jak si zjednává žádoucí kritický odstup ke zjevům domácího života kulturního. Ve svém vlastním oboru v literárním dějepise hlásí se od začátku k metodě srovnávací a napohled domýšlí zde podněty a uskutečňuje vědecký program V.B. Nebeského, který u nás činí definitivní konec knižopisnému a životopisnému postupu vycházejícímu z Jungmanna. Ale jeho srovnávání se neomezuje na čistý okruh literární, nýbrž žák Hettnerův a Brandesův, méně umělecký než jeho německý učitel a méně esteticky vnímavý než dánský mistr, srovnává zjevy civilizační v jejich celé šíři a evropské souvislosti, aniž přistupuje k sociologicko-přírodopisné koncepci Tainově.

Monografické Vlčkovy práce z let osmdesátých o Polákově Vznešenosti přírody, o eposech Jana Hollého, o básních B. Jablonského, první to náběhy ke zpracování literatury obrozenské, mají právě dva znaky: poněkud honosný postup srovnávací a samolibé stanovisko revisionistické. Z doby předrukopisné máme od Vlčka z r. 1885 první sešit *Přehledu dějin literatury české*, který však nepostoupil nad dobu starou, v jejímž podání se Vlček jeví podle správného rozboru Jakubcova následovníkem Hattalovým a Gebauerovým, ač základ kulturně historický a bezpečnou charakteristiku má proti svým učitelům navíc. Na novou dobu nedošlo, ale ukázkou uveřejnil Vlček v *Literárních listech* V, 1884, 25/6 a 35/6 *O b r a t p o e s i e č e s k é v d o b ě z n o v u z r o z e n í*. Vlastní znovuzrození klade až za působení první české školy básnické: založení Českého musea, vydání *Počátků českého básnictví* Palackým a Šafaříkem, objevení RKZ jsou mu symptomy obratu. Tato chronologie jest důležitá: starší škola klade počátky národního obrození k r. 1774 neb 1791, Vlček později hluboko do věku XVIII., nyní však posouvá je hloub do XIX. stol. než kdokoliv jiný. Podmínky tohoto

znovuzrození označuje Vlček stručně, správně, ale nikoliv nově proti předchůdcům: francouzská revoluce, osvícenství josefinské, ale i němčící centralismus, který vzbudí národní protiklad; národní nadšení a svobodomyslné hnutí doby napoleonské; při výkladu národně obrodného významu RKZ uvádí Vlček z V.B.Nebeského analogie s německou romantikou a jejího ruchu germanistického a i to, že jako v Němcích také u nás starožitnictví a filologie nabyly rázu národně obroditelského.

Minulo čtrnáct let než Vlček v Dějinách české literatury, která vycházela od r.1892, dospěl k XVIII.věku, na pokraj osvícenství se dostal až r.1900, ale máme z doby příprav Vlčkovu stať *N a š e o b r o z e n í . P o h l e d s p t a č í p e r - s p e k t i v y* v Rozpravách filologických věnovaných Janu Gebauerovi 1898, kde své základní stanovisko zformuloval; stať uvedena nikoliv náhodou citátem z Masarykovy České otázky 1895, že "naše znovuzrození je historický vývoj docela přirozený a část všeevropského vývoje vůbec"; tento názor jest v monografii vůdčí a hlavně pro období první /Dobrovského, asi do r.1811/ proveden důsledně. Také roku 1897 vyšly Matyáše Murka *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik*, postavené na tomto srovnávacím základě /ovšem pro dobu romantickou/; Vlček dílo posuzoval v *Archiv für slavische Philologie* XX,1898,417-427 a ve skvělém svém posudku zřetelně psaném uprostřed příprav k Dějinám, vytkl některé metodické zásady, důležité pro jeho vlastní dílo. V úvodě vytyčuje několik principů metody srovnávací "die ganze Entwicklung der böhmischen Literatur spricht nun dafür, dass jede der grossen Geistesströmungen des europäischen Westens auch auf böhmischem Boden deutliche Spuren hinterlassen und ihre Früchte gezeitigt hat"; romantické obrození prohlašuje za přirozené pokračování duševně obrozujícího josefinství a vítá čin Murkův, jímž stržena vědecky další část čínské zdi ve prospěch srovnávacího studia literárního. Při posouzení I.kapitoly Murkova spisu se souhlasem a s ostrým zdůrazněním vybírá Murkovy soudy o poměru romantiky a osvícenství, do Murkových barev přilívá svého oleje. Český úpadek v XVII. a XVIII.věku jest mu následkem

obecného poklesu duchovního a hmotného života evropského po třicetileté válce a dovolává se svého učitele Hettnera ve výkladu o evropském úpadku. Praví, že Murko správně nepřičítá stavovské opozici šlechtické v XVIII. věku zvláštního významu pro národní obrození literární a pak dříve doslova se značným důrazem: „Ebenso treffend betont er gerade diejenige Strömung als die ausschlaggebende in der böhm. Wiedergeburt, welche oft ganz verkehrt als die eigentliche Ursache des nationalen Verfalls geschildert wird: die josefinische Epoche. Für die richtige Auffassung der böhm. Renaissance ist es nämlich von ausschlaggebender Wichtigkeit, das politisch centralisirende und amtlich bürokratisirende josefinische Regime von der gesellschaftlich und ökonomisch emancipirenden und stärkenden Bauernbefreiung, der fast gänzlichen Pressfreiheit und der für die damalige Zeit nicht hoch genug zu schätzenden Religionstoleranz zu unterscheiden. Die Schäden der ersteren wurden durch die Vortheile der letzteren vielfach aufgewogen.“ A ve svém nadšení pro josefinství postupuje Vlček tak daleko, že vlastní navázání přetrženého pásma literárního vývoje po r. 1620 klade přímo do r. 1781, kdy poklady staré literatury, dlouhý čas neznámé, jsou netoliko uchovány, ale i zpřístupněny, aby po století působily oplodňujícím způsobem. Ostatní části recenze, ač vesměs obsahově bohaté, nemají pro naši základní otázku již takové důležitosti. Možno resumovati: r. 1898 jsou Vlčkovy názory o podstatě národního obrození, na něž silně působil podnět a příklad Masarykův, v jádře hotovy a přesně formulovány, Murko jim dává pro romantické období plnějších barev, aniž přece povahou své práce přistupuje časově ke kořeni.

A tak píše Vlček pro Gebauerův sborník 1898 svůj „pohled s ptačí perspektivy“, svůj to projev programní. Článek se hned počíná otevřenou polemikou proti názorům vlastenecké romantiky: „V průměrném literárně historickém pojímání našeho obrození namnoze posud se drží trojí stará tradice: že písemnictví české na sklonku sedmnáctého a na počátku osmnáctého vymřelo; že tudíž obrození jeho koncem věku minulého byl zjev zázračný; a že první a

hlavní idea, která je obrodila, a to určitě a přesně r.1774, byla národnostní reakce protijosefinská. Tradice ta jest mylná." V první kapitole své stati Vlček názory ty krok za krokem vyvrací. Doka-
zuje kontinuitu českého písemnictví v době 1620-1780 a to nejen v Čechách a na Moravě, ale i na Slovensku a oblasti exulantské, i při zmenšené početnosti zůstává v ní prý starý duch, tradice a jazyk. Na to črtá význam západoevropské emancipace v XVIII. věku pod heslem osvěty, tolerance, humanity a její ohlasy v našem písemnictví tehdy ještě trojjazyčném" /zajímavo, že kritérium národnosti se zde z literatury vypouští!/. Vlček nenalézá dosti nadšených výrazů, aby zvelebil zásluhy císaře Josefa II. a jeho osvícenství a uzavírá: "Evropa duševně obrozená obrodila i Čechy. Josef II., osvícenstvím odcho-
vaný, ideám obrozeným otevřel své země; z českých nevolníků sel-
ských, jim uvolněných, z nichž, třeba prostředím cizího jazyka, vy-
růstalo nové jádro národa, vzešla sta českých vzdělavců, kteří vzdělavše se osvětou cizí jali se potom budovati osvětu vlastní. Bez duševního znovuzrození evropského žádné obrození české. Nebyl to zázrak; byl to vývoj přirozený." Dialektikou spíše důmyslnou vyvozuje Vlček také starou národní ideu z podmínek hnutí evropské-
ho. Naznačil již v posudku práce Murkovy /nechtěje, aby tato idea byla vyvozována výhradně z německého romantického patriotismu vá-
lek za osvobození/, že ji pokládá za latentní obsah českého živo-
ta vůbec, který potřebuje zevních podnětů, aby se projevil. Zde /
podmínku vidí v myšlenkovém osvobození českého člověka a jaksi skromněji dodává: "Až když vyvřela první radost nad obecním uvolně-
ním ducha a počaly se jeviti také důsledky josefinské centralisace a germanisace, a když po krvavé Velké revoluci přízrak Napoleona I. znovu po veškerém západě vzpružil nacionalismus a národy obracel do vlastní svérázné minulosti proti filantropickému kosmopolitismu osmnáctého století: teprve tehdy i v literatuře naší stará idea ná-
rodnostní, v podobných nebezpečných dobách vždy se ozvavší také v české minulosti /počátek věku čtrnáctého, patnáctého, sedmáctého/
ohlásila se opět plnou silou." Zajímavo jest zde pozorovati, jak i sama idea národní se jeví Vlčkovi čímsi odvozeným, z ciziny přēja-

tým a jak její domácí kořeny tradiční se naznačují pouze rezervovaně. V dalších dvou kapitolách studie snaží se Vlček postihnouti vývojový rytmus a vývojovou logiku národního obrození: v kapitole II. za období osvícenského, v kapitole III. za romantiky. Osvícenství náleží zřejmé sympatie Vlčkovy a Dobrovský jest v jeho očích největší postavou obrozenskou; ve zřejmé reakci proti názorům sedmdesátých a osmdesátých let, kdyv popředí hnutí po právu stavěn Jungmann a kdy Dobrovský namnoze líčen jako Němec zabývající se českými látkami, praví s rozhodností až upřílišenou: „Dobrovský, ač s malými výjimkami nepíše česky, je široký žulový podstavec naší nově obrozené literatury. - Kdokoliv kdy zabývati se bude naším literárním obrozením, každému vždy znovu a znovu bude počínati od nezměnitelných základů, jež mu položil Josef Dobrovský.“ V osvícenství rozeznává Jaroslav Vlček tři skupiny: učeneckou, národně vzdělavatelnou a první novočeské poety; Jana Nejedlého staví na rozhraní periody osvícenské a nacionalismu romantického. V III.kapitole své rozpravy Vlček vychází od široce rozvedené antitésy Dobrovský - Jungmann, nejenom že straní zřejmě Dobrovskému, ale snaží se dokázati také, že to, v čem se Jungmann zásadně v otázkách vědeckých postavil proti Dobrovskému, se neosvědčilo a že během doby proveden návrat k základům Dobrovského. Skutečně plodnými shledává Vlček Jungmannovy myšlenky dvě, které se opětně snaží redukovati na vzory, popudy a kořeny západoevropské: umělecké obnovení ducha novočeské poesie a ideu slovanskou. To všecko Vlček v úvaze své sleduje synteticky v našem písemnictví do let čtyřicátých, kdy, jak se jeho rozprava končí, „hlásí se zase kvas nový. Érou Jungmannovou a v ní obrození české bylo dokonáno“.

Zásady takto vytčené, realizoval pak Vlček ve druhém díle *Dějiny české literatury*: část první, vydaná v l.1898-1901 obsahuje století XVIII., část druhá z l.1902-1907 /závěr pak z r.1914/obsahuje století XIX. až k letům čtyřicátým. Na obálce VII.sešitu, kterým se II.díl počíná a který nese datum 20.V. 1898, Jaroslav Vlček vykládá, proč pokračuje nikoliv zlatým věkem, nýbrž XVIII.stol. a proč zde zabírá tak do široka; tento výklad, kte-

rý nepřešel do textu, jest novou a značně zaostřenou formulací sta-
ti v Gebauerově sborníku a zaslouží citování: "První polovice stole-
tí osmnáctého, kterou si v literatuře naší obyčejně představujeme
jako hluboké bezvědomí odsouzence zdánlivě mrtvého, je vlastně jen
dřímota raněného vězně, naplněná různými sny, často živými a křikla-
vými, jež předcházejí probuzení. O naprostém vymření literatury mlu-
viti nelze. Společenské těleso české, ač kusé, myšlenkově spoutané,
hospodářsky vysílené a kulturně vyhladovělé, nepřetržitě trvalo dá-
le a bylo třeba toliko odstraniti překážky jeho rozvoje duševního,
aby uvolněné vrstvy lidu samy opět přihlásily se k práci osvětne.
Proto také jen duševní úroveň jeho se snížila, svět českého člověka
umělým působením vnějších okolností se zúžil a tudíž i písemnictví
zchudlo a zplanělo co do jakosti a rozmanitosti; kvantita jeho však
- zejména hledíme-li již k exulantské produkci severní a k východní
produkci slovenské v Uhrách - vždy ještě zůstává tak hojná, že zcela
organicky se pojí k snahám obrozenským v druhé polovici věku XVIII."
V Dějinách pak samých podává Vlček zevrubné, místy nepoměrně obšír-
né výklady o vítězné protireformaci, o protestantské oposici a pie-
tismu, o Sporckově jansenismu na půdě české jako průpravě osvícen-
ství a v hlavě čtvrté dochází pak k evropskému obrození a josefin-
skému osvícenství. Vlastní podmínky duchovního obratu na půdě české
po období temna na sklonku vlády Karla VI. a na počátku panování Ma-
rie Terezie Vlček shledává ve volnosti vědeckého badání a náboženské
snášelivosti; tento proces u nás vyvolává osvícenskou epochu jose-
finskou, končící se až protinapoleonskou reakcí - tož podle Vlčka
doba našeho duševního, sociálního a národního znovuzrození. Vlček
uznává sice také stíny vedle ostrého světla epochy josefinské, a to
v absolutismu, v centralisaci, v protihistorickém zneuznávání indi-
vidualit jednotlivých zemí, v byrokratické germanisaci a dosti re-
servovaně vyznává, že "za velebné éry rovnosti, snášelivosti a lid-
skosti tento tlak vzbuzoval protitlak a že probuzená, zároveň však
znovu dušená samobytnost národův na záchranu svou chápala se kultur-
ní zbraně, které jí poskytovala sama doba osvícenská: slova tištěné-
ho, produkce a agitace literární" /142/ - prius však zůstává probu-

zení duševní a hmotné jako vlastní podmínka obrození národního, ano jako jeho jádro; moment národně vlastenecký /jehož jazyková stránka se přesunuje hlavně do periody romantické/ ukazuje se jakožto druhotný, ostatně i on podmíněn svobodou slova a jejího projevu. V dalších výkladech 1.části II.dílu o XVIII.věku, kde se probírá Učená společnost a věda kolem ní se shromažďující, pak počátky novočeské poesie, dále divadlo a publicistika pražská XVIII.věku, dále obrany jazyka a národnosti, konečně Slovensko osvícenské, nenachází Vlček mnoho příležitosti, aby rozvinul obecnější zásady. Dlužno jenom páberkovati. Jest všude patrné, kterak úsilí nacionalistické a ideu slovanskou pokládá Vlček, pokud se jeví v XVIII.století, za jevy původní a podřízené, nesrovnávající se plně s josefinskými tendencemi; vidíme to zvláště tam, kde se Vlček zmiňuje o vlastenectví Puchmajerovců i o národně buditelských snahách Krameriových. Když pak v VIII. hlavě jme se probíráti osvícenské obrany jazyka a národnosti, musí ovšem vykládati českou reakci proti centralismu a germanisaci - ale právě zde vidíme opět osvícence. Není zde nejmenší zmínky o politickém pozadí tohoto národního hnutí v státoprávním úsilí české šlechty, nepřihlíží se zde nikterak k starší předosvícenské tradici z období protireformačního, ač byl to právě Balbín, kdož těmto obráncům řeči a národnosti české vlastně ukul zbraně, přehlížejí se tu prvky citové. A tak na str.266 se formuluje takto vznik obranného vlastenectví v XVIII.věku: "Z týchž důvodův rozumových, z nichž vítali novou snášelivost náboženskou, nové zřízení soudní, osvobození stavu selského a rovnost všech občanův před zákonem - národové rakouští jednomyslně zamítali nauky o jednom jazyku státním. Měla-li jinde vládnouti volnost ducha, rovnost občanská a obecné bratrství, měl-li jinde rozhodovati zřetel praktický a lidský - totéž právo platilo i pro každou zděděnou národnost a živý jazyk, jenž byl nejkratčí a nejbezpečnější cestou k tomu, po čem toužil racionalismus osmnáctého století: k obecné vzdělanosti, osvětě a blahobytu všeho lidstva." /Zajímavě racionalistické pojetí jazyka jako nástroje!/ Teprve v 2.části II.dílu dochází Vlček k vylíčení českého obrození národního, který skoro výhradně vykládá jako důsledek éry romantické,

přivoděné namnoze odporem protinapoleonským - i zde se národní hnutí české prezentuje hlavně jako součástky a odraz proudů cizích bez zřetele k domácí tradici: „Ne z pouhého napodobení všeho toho ruchu na západě, nýbrž z domácích podmínek vlastních, ze sil posud dřímajících nebo nezcela odpoutaných, v Slovanstvu zejména západním a jižním za podmínek podobných vzniká nový ruch obdobný. Němci, zakládající novou filosofii a nové umění na původních živlech podstaty národnostní, čelili tím Francouzům; my činíce totéž, bránili jsme se germanisaci.“/5/ Ale ve výkladu samém, hlavně o Nejedlém a Jungmannovi, kteří se představují jako praví nositelé tohoto hnutí romanticky národního, chybí právě partie o domácích podmínkách, o silách dřímajících neb odpoutaných a tak i zde se obrození národní líčí jako součást hnutí všeevropského a to hlavně západního: k důležitým zjevům národního obrození u Slovanů jiných Vlček pohříchu nepřihlíží. Stanovisko své pak Vlček sice dáleji již nikde teoreticky nerozvíjí, nýbrž v drobné praxi literárně historické charakteristiky jenom dotvrzuje příklady. Sem tam pro ně shledává dotvrzení tu způsobem samolibým, tu i malicherným. Tak v protijungmannovském II. odstavci hlavy čtvrté / „Zápas o českou vědu“/, mluvě o Jungmannově Historii literatury české, raduje se, že Jungmann sám novověké obrození naše nepojímá s výlučného hlediska nacionalistického, nýbrž že je měří měřítkem světovým a že na josefinství hodnotí jeho sílu emancipační, vyvádějící z protireformace, jeho „odstranění tíhoty na literatuře české všeho druhu ležící“ a že zdůrazňuje okolnost, že „bezpředsudná, mnohostranná vzdělanost německé i jiné evropské literatury i v naši zotavující se literaturu šťastně působila“. - Jungmann má takto svou autoritou podporovati názory Vlčkovy.

Osvícenský názor Vlčkův o podstatě našeho národního obrození, podepřený jeho metodou literárně srovnávací, nabyt postupně v jeho škole literárně historické půdy a o něm samém nebylo dosti dlouho diskutováno; debatovalo se spíše o koncepci Masarykové, s Vlčkem v postupu srovnávacím příbuzné, ale aprioristickým navazováním na reformaci docela osobité; teprve popudy Hanušovy uvedly po-

někud v oběh rozpravu o věci. Jediné vážné odezvy se dostalo Vlčkov-
vi brzy po uveřejnění programní stati v Gebauerově sborníku a po vy-
dání prvních dvou sešitů XVIII.stol. Učinil to v jedné ze svých říd-
kých studií literárně dějepisných profesor V á c l a v V o n -
d r á k v AfslPh XXII,1900,46-52 Zur Renaissance
der böhmischen Literatur zu Ende des
vorigen Jahrhunderts. Vondrák, tehdy ještě mladý
muž, nemá zde ani nového materiálu ani nepřináší neznámého postupu
metodického, ale jeho strážlivá, jasná, umírněná kritika spoléhá se
zdarem na přesná pozorování a nepředsudný úsudek soudného rozumu dů-
myslného a stranou stojícího Jihočecha. Vondrák zamítá již to, že
Vlček místo dotud obvyklého "znovuzrození" neb "vzkříšení" zavádí
termín "obrození" - Vondrák stojí při výrazech "znovuzrození", "vzkří-
šení", německy Wiedergeburt, Renaissance. Tento termín interpretuje
takto: "Es muss nun hervorgehoben werden, dass man, wenn von einer
Wiedergeburt, von einer Renaissance gesprochen wird, dies selbstver-
ständlich nicht so versteht, als ob es vor derselben keine Böhmen,
keine böhmische Sprache, also auch keine Produkte derselben gegeben
hätte, denn dann wäre ja jede Renaissance überhaupt nach menschlicher
Voraussicht unmöglich. Wir setzen dabei weiter voraus, dass es keine
lebensfähige Literatur gab, oder dass man das, was damals in Böhmen
gedruckt wurde, eigentlich nicht als literarische Produkte auffassen
kann, dass mit der Renaissance ein neues literarisches Leben begann,
dass neue Ideen sich geltend machten, die eben damals ganz Europa
bewegten. Es war wirklich etwas Neues. Das Gegentheil davon müsste
uns nun Vlček beweisen, allein dieser Beweis ist ihm nicht gelun-
gen." Vondrák dokazuje nyní, že to, co za doklad trvajícího literár-
ního a duchovního života v Čechách v polovině XVIII.věku Vlček uvá-
dí, do literatury nepatří jak pro svůj ubohý obsah náboženský tak
pro svou bédnou formu jazykovou, která jest sama důkazem hrozného
úpadku národnosti stejně jako neblahé snahy brusičské neb Dobrovské-
ho nedůvěra v budoucnost literatury české. Vondrák zde pověděl mno-
ho trefného o kvantitativním postupu Vlčkově, o nedostatku správné-
ho a účelného výběru látky, o pochybeném vkusu, který si libuje v

rozboru a citování spisů kulturně historicky zajímavých a příznačných, ale jinak bezcenných. Pokouší se nakresliti hodně sytý a přesvědčující obraz českého národního a zvláště literárního úpadku, z něhož bylo lze národ vzkřísiti, ale kde sotva bylo možno obroditi těleso skoro mrtvé. Nejde mu o slovo, ale popírá, že by čin Vlčkův znamenal něco epochálního, odmítaje přestřelující úsudky Vlčkových obdivovatelů a chvalořečníků. Jak patrně, prozkoumal Vondrák jenom východisko Vlčkových vývodů, nikoliv jejich podstatu; zda obrození produktem domácích, původních sil, či cizích vlivů, nechá nepovšimnuto a jako pravý filolog se obmezil jenom na jazykovou a literární stránku hnutí, nepřestoupiv ostatně prahu, kde se vlastní obrození začíná.

V přílišné horlivosti žáka Vlčkova a s jednostranností mladičského germanisty, jenž jest hrd, že rozumí vývojové logice německé literatury, pokusil jsem se v Obzoru literárním a uměleckém III, 1901, 1-4 O b r o z e n í č i v z k ř í š e n í vyvrátiti námitky Vondrákovy a analogiemi hlavně z německých dějin slovesných a kulturních podepřítí názory Vlčkovy; hlavně v těchto věcech:

1. společensko kulturní stav našeho národa v XVII. věku a v prvních dvou třetinách XVIII. stol. jest ^{na}analogickom, ač poněkud opožděném stupni jako tehdejší život národa německého. 2. Pokud existovala díla, vyslovující zájmy a potřeby národní, do nich se jimi udržovala kontinuita psané a tištěné řeči národní, pokud se v ní obřáždily i proudy literatury evropské, nemá literární historik práva díla ta vylučovati z literatury a písemnictví, zahrnující je v sobě, pokládat za mrtvé a života neschopné. 3. O zániku neb smrti našeho písemnictví v XVIII. věku mluvíti nelze. Národ, pro nějž naši buditelé přišli pracovat a žít, jež zcela nově učili pojímati život kulturní, jež odchovali novými uměleckými zásadami, nebyl mrtev, ale žil, literatura nebyla vymřelá, nýbrž jen ochromená; nebylo potřebí křísiti, nýbrž pouze obroditi, nepřišli rušit, nýbrž naplnit. Jsou v této studii dvacetiletého studenta některé pěkně snesené a obratně formulované jednotlivosti a jeví se zde větší syntetický zájem než u učitele pisatelova, který se zřejmě jen a jen staví do

jeho služeb, nemaje posud vlastního úsudku. Problémů, které šly za materiál Vlčkem snesený a zpracovaný jsem neviděl a přepínání, které na tehdejší vědecké Praze právem z Vídně káral Vondrák, jsem se neuměl uchrániti. Celý článek, který pokládám za šťastně a lehce přestátou dětskou nemoc, neposunul otázky ku předu.

§3. Prohloubení stanoviska Vlčkova.

Vlčkovy soudy v jeho literárně historické škole zdomácněly a namnoze byly zevšeobecňovány a detailně dokládány, jak svědčí práce Jakubcovy, ale dříve ještě se jim dostalo potvrzení, prohloubení, místy i nutného korektivu v monografických pracích o českém národním obrození ode dvou slovanských cizinců Murky a Franceva.

Skoro současně s prvními Vlčkovými pracemi o národním obrození a o něco později než Masarykova Česká otázka, ale na obou českých badatelích docela nezávisle, vyšla knižní monografie Slovince z vídeňské školy slavistické Matyáše Murka: *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik* ve Št.Hradci 1897; na titulním listě byla kniha označena jako první část cyklu *Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der slavischen Romantik*, z něhož však nic dalšího nebylo vydáno. Sám vznik díla jest velice zajímavý a příznačný. Murko, u něhož se jako u slovanského filologa staršího typu stále práce filologické v užším smyslu střídaly s badáním literárně historickým, chystal monografii o slovinském zástupci záhřebského illyrismu Stanku Vrazovi a zkoumal německé vlivy naň; byl již za germanistických studií u Ericha Schmidta upozorněn na závislost obrození slovanských národů na romantice německé. Tehdy měl správně na mysli obraz slovanského národního probuzení na počátku XIX.století vůbec, obrození české i jihoslovanské se mu zdály jeho součástí, ono samo pak jednou z větví národně politického obrození ve válkách napoleonských vůbec. Ale Stanko Vraz ho vedl ke svým českým romantickým učitelům a na nich Murko konstatoval

si tolik působení německého, že mu výklad o tom narostl na celou knihu. Jest to docela typický příklad srovnávací literární historie, jak ji prováděla schererovská škola, i se všemi chybami těchto pozitivistů a filologů. Výklad v podstatě individualistický nedbá o-
becného pozadí společensko historického, a nedospívá proto skoro nikdy ani k dějinám tělesa národního, které jest nositelem kultur-
ních hnutí, ani k soustavnému dějepisu ideí v jejich vzniku, rozvo-
ji a rozkladu; vlastní schopnost syntetická jí chybí. Murko jako většina Schererovců v Německu a jako Vlček v Čechách jest rationa-
lista a zároveň povaha protiumělecká: literatura jest mu především úhrnem ideí, které se dají sděliti přímým vlivem, na slohovou strán-
ku písemnictví, jež jest přece vlastním zrcadlením a projevem bá-
snické individuality, se nehledí, umělecké hodnoty se nedoceňují.
Jedná o romantice, k níž nemá ani plného vztahu odborného ani náklon-
ností osobních, vida v ní se svého povýšeného hlediska přece hlavně
úpadek od klasičnosti, ztotožňované namnoze s literárním osvícen-
stvím; opírá se ve svých výkladech o Scherera, Juliana Schmidta,
Hayma, jsa tam, kde jde o mladší romantiku, namnoze v rozpacích.
Takto vzniklo o poměru české romantiky k romantismu německému dílo-
v době, kdy romantika německá byla nejméně prozkoumána a nejméně
správně chápána - celým duchem neromantické a protiromantické. Když
Murkova monografie vyšla, dostalo se jí s české strany velké pozor-
nosti. Masaryk referoval o ní se souhlasem ve vídeňském týdeníku
Zeit, Jan Krejčí pronesl v přednášce v Učené společnosti některé ná-
mitky o správnosti její metody, Jaroslav Vlček, maje výhrady v de-
tailu, vytkl v AfslPh XX, 1898, 417-427 svůj zásadní souhlas, Jakubec
reklamoval Murku pro revisionistickou, realistickou a protiromantic-
kou školu vědeckou, ale v zevrubné své recenzi v LF XXIV, 1897, 220-
236 kromě kritických poznámek detailních, vytýká jednak upřílišová-
ní vlivů německých, jednak nedoceňování tradice domácí hlavně osví-
censké a tím odsunutí Dobrovského na místo v obrození podružné.
Ostřeji soudí v ČČM LXXI, 1897, 171-188 František Bílý, který odmítá
sám pojem romantiky pro národní probuzení české, shledává obmezení
na poměr české a německé literatury za základní metodický omyl a

pohřešuje zevrubnější výklad o probuzení v XVIII.století, nehledíc ani k výtkám detailnějším. Vlastním předmětem monografie Murkovy jest po stručném úvodu o české vědě a národnosti XVIII.věku vlastenecká romantika česká asi od návratu Hankova z Vídně do let čtyřicátých: Hromádka a skupina a Hanka i se svými padělkami rukopisnými, družina kolem Jungmanna a Počátkové, romantikové shromáždění kolem Čelakovského a především on sám, Palacký jako romantický historik, Šafařík jako romantický starožitník a filolog, Kollár zakladatel literárního panslavismu jsou podle Murky nejenom nositeli vlastního národního obrození, ale především německých vlivů romantických. Látka jest zde zúžena netoliko zevně, ale i vnitřně a jako Murko nedbal o osvícenské probuzení v XVIII.století, ani o pozdější romantiku politickou /s výjimkou slovanského sjezdu/, tak vyňal ze svého výkladu netoliko duchy a směry druhého řádu na př. Tyla, Vocela, nýbrž i některé osobnosti vůdčí jako Máchu neb Erbena. Pojetí Murkovo jest velice blízko koncepci Vlčkové, neboť vykládá národní probuzení nikoliv jako výsledek domácích sil tradičních a jako jejich reakci proti násilnému zasažení ciziny, nýbrž naopak jako výsledek cizího působení, formuluje hned v prvním odstavci úvodu věc takto: „Die Wiedergeburt der slavischen Völker war zwar eine Folge der gesamten vorangehenden und gleichzeitigen Westeuropäischen Ideen und Ereignisse, doch der bedeutendste literarische Anstoss zu dieser Bewegung, welche neues Leben unter allen Slaven brachte, gieng von der deutschen Romantik und überhaupt von der deutschen Literatur aus.“ Jak patrně, jde Murko dále než Vlček hned ve dvou směrech: mluví nejenom o českém, ale o slovanském obrození vůbec a redukuje cizí vlivy skoro výhradně na působení ducha a písemnictví německého; oběma směry jeho generalisace upřilíšňuje. Ovšem není u něho porozumění ani pro politicko autonomistické pozadí národně jazykového hnutí v XVIII.věku ani pro starší, namnoze katolickou tradici pobělohorského vlastenectví, tím méně pro reakci národního tělesa proti germanisaci josefinské; jako Vlček užívá velice živých barev, aby zvelebil význam osvícenských a filantropických reform Josefových pro vrstvy, odkud národní obrození mělo později vyjítí. Ale tu jest zá-

sadní rozdíl od Vlčka: kdežto tento klade obrozenský akt vlastně již do doby osvícenské, upírá Murko vědecké a literární činnosti před r.1820 vlastního romanticko vlasteneckého ducha, ani Dobrovský mu není vlastním buditelem. R.1820 se mu zdá počátkem nové éry, ale v tom nedošel souhlasu - tehdy proudí k nám plně národně vlastenecké nauky německých romantiků zesílené napoleonskými válkami, příklad osvobozujících se Němců byl povzbuzením Slovanům. Murko míní, že stejně jako pro jižní Slovanů byla i pro Čechy Vídeň hlavní romantickou učebnou, proto Hromádkovy Prvotiny i Hankův vídeňský pobyt staví takovou měrou do popředí a sleduje na to, jak po třicet let všichni čeští buditelé jsou učedníky starších i mladších romantiků německých, hlavně jejich ideí, ale též jejich forem slovesných: lidská, myslitelská i umělecká osobitost našich předních obroditelů přichází při tom zkrátka, na to, co přináší domácí prostředí a domácí tradice se nehledí, podivným způsobem romantické myšlení a cítění se ztotožňuje skoro naveskrze s myšlením a cítěním německým za patrného podceňování složek anglických a francouzských, o slovanských ani nemluvě. Ať se to již stalo za vlivu německého školení Murka nebo v důsledku jeho psychologický i historicky vadného pojetí toho, co to jest vliv, ať zde působila nevědecká generalisace, zde v míře daleko plnější než kdy před tím a kdy po tom bylo národní obrození vytrženo z domácích kořenů a redukováno vlastně na prvky cizí. Spisovatel ovšem jako cizinec nemohl a jako vědecký pozitivista ani nechtěl zaposlouchati se do podzemních hlasů tradice, probíhající pod povrchem v samém tělese národním - na knize pozorujeme tuto cizineckou nezasvěcenost, kdežto u Denise na př. vidíme spíše schopnost kritického odstupu. Není bez ironie, že slovanský literární historik, jehož úkolem spíše bylo uvést nás ve spojení s národním obrozením slovanským, nás učinil ve svém výkladu závislými jen na ideovém a slovesném hnutí německém. To volalo samo sebou po odezvě; za ni dlužno vlastně považovati monografii Francevovu.

V. A. F r a n c e v , tehdy profesor varšavské, dnes Karlovy university v Praze, po řadě menších studií o literárních i vě-

deckých stycích ruskočeských, vydal ve Varšavě r.1902 na základě původního badání jmenovitě v musejní knihovně pražské rozsáhlý spis *O čerki po istoriji češs kago vozroždění ja*. Ale již podtitul mluví jenom o českoruských vědeckých stycích na konci XVIII. a v první polovině XIX.století a v předmluvě označuje spis svůj jako vnější dějiny, založené na soustavně shledané a kriticky urovnané látce listinné, odkud si čtenář má vyabstrahovati, vyčísti ideový a historický vývoj. Skutečně Francev podal a osvětlil mnoho materiálií o stycích českoruských hlavně filologických v XVIII. a XIX.století, o začátcích slavofilství u Hanky a Čelakovského, o ruském plánu zříditi slavistické stolice a obsaditi je Hankou, Šafaříkem, Čelakovským, o návštěvách vědeckých cestovatelů filologických v Praze, o slavistické působnosti žáků Šafaříkových na Rusi. V celém díle, velice bohatém novými materiáliemi, a samostatném v názoru na slavjanofily pražské, není národní obrození české soustavně líčeno, tím méně rozvíjena teorie o jeho podstatě ideové. Ale již Karásek ve významné a samostatné recenzi díla v *AfslPh XXVI, 1904, 145-156* /jiný posudek, rovněž důležitý, od Hanuše v *LF XXXI, 1904, 60-66, 134-140*/ rozpoznal správně, že jest kniha reakcí - a nejenom mimoděčnou - proti Murkově koncepci, která národní obrození české vytrhuje ze souvislosti slovanské a výlučně podržuje německé romantice. Vlivy polské a ruské, alespoň na některé spisovatele a na většinu učenců filologů, byly stejně významné a důsažné a zvláště slavjanofilské hnutí na Rusi, ovšem jenom ve svých filologicko starožitnických kořenech, mělo u nás silný ohlas; Hanka, Čelakovský a Šafařík, jimž Murko věnoval pozornost monografickou, nejsou bez něho myslitelní. I plynulo by v důsledcích ideí, tvořících pozadí detailních výkladů Francevových, že naše národní obrození dlužno pokládati za část nejenom západního, ale i východního čili slovanského hnutí - v tom teoretický plodný popud Francevův.

J a n J a k u b e c není celou svou vědeckou povahou ani filosof dějin, shrnující snad do jednotné syntézy obecný a jednotící názor, ani samostatný kritik teorií cizích. Jeho vlast-

ním oborem jest drobný fakt, co nejvíce nahromaděný a bibliograficky i filologicky podepřený, jímž ověřuje cizí koncepce, zatím zobecnělé, hlavně pak racionalistický a pokrokový názor vědecké školy realistické. Tak i v pracích o obrození, které jsou monografické a nikoliv syntetické a týkají se stejné období osvícenského /hlavně Dobrovského/ jako periody romantické /Kollár, Čelakovský/; samostatných koncepcí tu nenajdeme, za to shrnutí a doplnění daného: v podstatě názor Vlčkův, zmodifikovaný poněkud Murkem, ne bez ústupků Masarykovi. Formulováno několikrát:

1902 Literatura česká XIX.století I.díl, hlavně ve vstupní kapitole o josefinismu.

1907 Geschichte der čechischen Litteratur /v Amelangových Litteraturen der Ostens/, hlavně v kapitole IV. o josefinismu.

1911 Literatura česká XIX.století I.díl, 2.vydání.

1911 Dějiny literatury české, v hlavě VI: České obrození za vlivů osvícenských.

1913 Amelangova Geschichte der čechischen Litteratur 2.vydání.

Jakubec v úvahách těch neměnil příliš: jako rozhodující formulaci stačí probrati jenom 1.vydání Literatury české XIX.století 1902 a vlastní samostatné Dějiny literatury české 1911.

L i t e r a t u r a č e s k á d e v a t e n á c t é h o s t o l e t í skládá se, hlavně ve svém 1.vydání, ze samostatných monografií, nespojených jednotlivými úvahami syntetickými a výklad o podstatě národního obrození zde není vůbec podán. První z nich jsou věnovány osvícenské vědě zvláště filologické a historické s úvodní kapitolou o josefinství vůbec. Osvícenské hnutí, o němž Jakubec soudí, že vytvořilo vlastní jak společenské tak myšlenkové podmínky pro národní obrození a že asi do 1810 bylo jeho vlastním nositelem než se romantismus ujal vedení, se mu jeví hnutím s hora, v čemž také spatřuje nejednu příčinu jeho neúspěchů. Teprve v kapitole o "Uvědomování vlasteneckém, zejména jazykovém" zmiňuje se a to dosti zdrženlivě o domácích a tradičních složkách obrození a o odporu proti úřední germanisaci tvrdí dokonce s Vlčkem, že národně jazykové snahy byly dílem josefinstvím podporovány, dílem i z něho vyplývaly; vlastní kult jazyka a národnosti klade do

období romantického a redukuje namnoze na impulsy cizí. Ve 2.vydání r.1911 přibyl do úvodu ve smyslu Vlčkově výklad, že kontinuita literární přes úpadek nebyla přerušena a že proto jest mluvit o obrození, nikoliv o vzkříšení; že naše obrození jest částí obecného obrození evropského i přes to, že má svůj ráz zvláštní. A toto stanovisko ještě určitěji formulováno r.1911 v VI.hlavě *Dějiny literatury české*, kterou se počínají výklady o době novověké. Vstupní slova jsou velice příznačná. V druhé polovici XVIII.století se národ český konečně probouzí ze svého ztrnutí. Obrození jeho nevyšlo z jeho ochablých vlastních sil, ač se ani za největšího úpadku nepřestalo působiti k jeho uvědomění, nýbrž byl uchvácen osvěžujícím silným proudem ideovým, valícím se od národů západních. Česká renaissance objevuje se dítětem téhož osvobozujícího ducha, který přinášel nový život také jiným národům: Němcům, Dánům, Švédům a Norům, Maďarům a především také všem ostatním národům slovanským. Obrozenské snahy a myšlenky u nás mají přes svou příbuznost s obdobným úsilím u jiných národů svůj osobitý ráz, který se vytváří ze zvláštních poměrů našeho národa. Uvolňující světové myšlenky filosofické, jež jeví takový citlivý odpor ke každému útlaku a porobě člověka, pojí se u nás se snahami vrátiti národu jeho slavnou minulost, jeho starší vyvinutou řeč spisovnou, uvědomiti mu jeho příbuzenství s jinými národy slovanskými a zejména povznésti vážnost k prostému lidu jakožto pravému nositeli české národnosti. Jako dřívější více než stopadesátileté ujařmování českého národa bylo vedeno shora, od vladařů, vlád a duchovních vůdců, tak se nyní tíž činitelé zasazují o jeho osvícení." Jak patrně, rozhodná formulace zásad Vlčkových, ale jistá akribie, nutící přihlížeti ke složkám a zjevům všem, vede Jakubce k tomu, aby nezapomínal i rysy, které jsou doplněním a korektivem cizího působení myšlenkového. Tak jest i v detailních výkladech Jakubcových, ať jde již o osvícenství či o romantiku obrozenskou.

§4. T.G.Masaryk a jeho názory na obrození národní.

Mezi pracemi, které se zabývají rozbořením a výkladem národního obrození, jsou Masarykovy četné studie nad jiné důležité, ale nikoliv pro pozitivní svůj obsah, nýbrž pro svou mocnou podnětnost, která nezůstala bez ohlasu a bez odezvy, vznítivši prudkou a mnohostrannou diskusi, dále však i pro to, že Masaryk ze svého výkladu národního obrození činí východisko svých národně politických snah, které vyvrcholily osvobozením národa. Nebyli bychom věrní Masarykovu kriticismu, kdybychom prohlašovali Masarykovu vědeckou či lépe dějinně filosofickou teorii proto za správnou, že to k čemu dospěl, bylo tak úspěšným; neboť pak bychom se dopouštěli hned několika vědeckých a logických chyb. 1. Úspěšnost výsledku nezaručuje ani správnost metody, jakou se k výsledku dospělo, natož správnost východiska. 2. Nevíme, zda politické úsilí skutečně vychází odtud, odkud Masaryk sám vykládá; možno že se on mylí a to buď vědomě, hledě dáti ex post teoretickou bási praktickému úsilí a postaviti činnost politikovu sub speciem aeternitatis, nebo nevědomě jako my vůbec se klameme o svém jednání a hlavně o jeho zdrojích, které jsou zhusta podvědomé. 3. Konečně jest zde psychologická otázka, zda vůbec aktivní činnost politikova a filosofické myšlení temení ze stejných zdrojů. Musíme se varovati právě toho, co Masaryk sám svým odpůrcům ve své kritické době obrazoborství a boje proti autoritám vytýkal: pouhé sklánění se před autoritou; nekritičnosti vůči názorům obecně uznávaným a uctívaným; užívání slov příliš kulatých jež nejsou-li precisována pozbývají smyslu a obsahu; konečně přenášení názorů dnes běžných do minulosti a to zejména tam, kde nám to pohodlně usnadňuje svízelné rozboření nezřetelných a rozptýlených faktů. To jsou požadavky v historické kritice samozřejmé; při osobnosti tak závažné jako Masaryk nutno je vytknouti: Masarykovy studie o národním obrození, které v ohledu politickém sam dokonaly, rozprostírají se po celých třicet let, v r.1895 až 1925; nespočívají však s jeho filosofickými počátky. V rukopisném boji r.1886 se Masaryk sice jal zabývat některými zjevy novočeského písemnictví, nikoliv však po stránce ideové a důležité jest, že při tom užívá metody srovnávací; ji-

nak však rukopisný boj jeho s pracemi o deset let pozdějšími není ve spojení. Ty vznikly v souvislosti s jeho Slovanskými studiiemi, zahájenými r.1889 rozbořem filosofie ruského slavjanofila Kirějevského; zdá se, že Masaryk původně mínil postaviti proti sobě ruské slavjanofilství, polský mesianismus a národní obrození české, v §5 České otázky shledáváme trosky tohoto plánu a snad nejstarší partie knihy. Ta vyrostla vlastně ze zkoumání slovanství Kollárova, o němž na začátku nejvíce řeči a o němž před knihou téhož roku vydal monografickou studii v Naší době. Tím si vykládáme také, proč Masaryk tak do popředí v celém národním obrození suně otázku slovanskou, dávaje slovanskému obrození časovou i významovou prioritu před českým obrozením národním a proč rozprádá do široka kritickou otázku o slovanské národní povaze, důležitou právě jenom pro Kollára a pro slavjanofilství u různých kmenů slovanských. Masarykovy názory o národním obrození nacházíme formulovány a osvětleny v těchto dílech:

1. Č e s k á o t á z k a . Snahy a tužby národního obrození 1895. Předmluva, datována v listopadu 1894, označuje Českou otázku jakožto „sociologický rozbor všech těch záhad, jež vnucují se tomu, kdo postihnouti chce smysl české historie, kdo poznati chce, čím jakožto zvláštní národ kulturně žijeme, co chceme, co doufáme.“ Masaryk nazývá nepřiléhavě sociologickým rozbořem to, co vlastně jest jeho filosofií dějin, on, jenž se na historii v duchu svého realismu dívá značně s patra; pravíť „o české otázce chtěl bych totiž nejraději uvažovat čistě věcně, bez všelikého historického úvodu. Avšak vím zase velmi dobře, jak jsme v otázce té přivykli historické berli a proto jí užívám také“. Ale tato filosofie dějin není deduktivním výsledkem naukového poznání a přemýšlení, nýbrž koncepcí bohosloveckou, přímo v duchu středověkém, poněvadž předpokládá antropomorfickou příčinu. Masaryk vyznává v úvodě k České otázce důrazně:

„Mně česká otázka jest otázkou po osudech člověčenstva, jest mně otázkou svědomí. Věřím s Kollárem, že historie národů není nahodilá, nýbrž, že se v ní projevuje určitý plán Prozřetelnosti a že tedy jest úkolem historiků a filosofů, úkolem každého národa, ten plán světový postihovat, místo své v něm poznat a určit a podle toho po-

znání co možná s nejplnějším a nejjasnějším vědomím postupovat při
vší práci, i politické." Tedy nikoliv čistá věda, empirická, in-
duktivní, objektivistická, nýbrž deduktivní ověření vlastních názo-
rů nábožensko mravních, aprioristická odpověď na otázky svědomí s
účelným výběrem důkazů, které osobní tési mají podporovati a s vy-
loučením materiálů i důvodů, které by ji mohly zeslabiti. Z pěti ka-
pitol dvě poslední, které se zabývají přítomností, podávající její
kritiku a vlastní program politicko mravní, odpadají; třetí kapito-
la označená jako doba Palackého a Havlíčkova 1848-1880 jde hodně da-
leko, zahrnujíc vývoj až do rozkvětu doby Májové a do rozvoje mlado-
českého liberalismu. Vezmeme zření jen k prvním třem kapitolám.

2. J a n H u s . Naše obrození a naše reformace 1896, rozšířená
přednáška z 6.července 1895. Nesprávně bývá pokládáno za populární
vzdělání České otázky. Pekař v „Masarykově České filosofii“ 1912,
str.14 dokázal, že celkovou koncepcí se knihy od sebe liší: v České
otázce prohlašoval myšlenkové jádro národního obrození v humanitě
podepřené osvícenskou filosofií, rozumem i citem XVIII.věku, slovem
v humanitě herderovské; nyní tuto humanitu pojímá nábožensky, zto-
tožňuje ji úplně s českou reformací, s českým bratrstvím. Program
ten vztyčuje v závěru přednášky takto: „Problém český, problém české-
ho člověka myslícího zahrnuje problémem náboženským všechny ostatní
úlohy, jež národ náš rozvinul už ve své reformaci: úkol pro toho,
kdo žije uvědoměle, je, všecku moderní plnost kulturní v soulad u-
vésti s pravým duchem našeho hnutí reformačního; úkol je, vypraco-
vat v sobě za daných dnešních poměrů kulturních člověka skutečně
českého, moderního filosofického pokračovatele na dráze našich před-
ků, Bratří.“ /vydání z r.1923, str.73/ K těmto myšlenkám se pak Ma-
saryk několikrát vrátil v přednáškách, které nyní tvoří dodatek
Škrachova vydání Jana Husa 1923; zvláště v přednášce „M.Jan Hus a
česká reformace“ na Kozím Hrádku 17.VII. 1910 v závěrečném odstavci;
mně se zdá, že se zde Masaryk ve formulaci dosti rezervované v cel-
ku vrací k pojetí České otázky, méně náboženskému, humanitně demo-
kratickému. Mnohem méně lze pro Masarykovo pojetí národního obroze-
ní čerpati z jeho dalších spisů monografického rázu: Karel Havlíček.

Snahy a tužby politického probuzení 1896 a Palacký's Idee des böhmischen Volkes 1899; jsou zde zmínky pouze příležitostní.

3. Konečnou formulaci podává nyní S v ě t o v á r e v o l u c e z a v á l k y a v e v á l c e 1914-1918. Vzpomíná a uvažuje T.G.Masaryk.1925. Jsou to závěrečné úvahy v poslední kapitole Demokracie a humanita §134 /str.582-592/. Opět spíše rezervovanější stanovisko České otázky než Jana Husa. „Avšak náš vývoj nás připravil na demokracii a republiku i pozitivně; naší reformací položeny základy moderní humanity a tudíž i demokracie.“ Ale: Palacký, Šafařík, Havlíček formulovali náš národní ideál humanitní podle požadavků dobových; pokrokové ideje Západu se staly vůdčími myšlenkami našeho národního obrození.“ „Osvícenství, humanitism, a vedoucí ideje XVIII. století vůbec pokračují směrem reformace a tudíž také naší reformace české.“ Na str.540 odpovídá pak T.G.Masaryk svým odpůrcům, vyvracejícím, že by náš obrozenský humanitism neměl základ náboženský, nýbrž spíše jenom národní /Kaizl, Pekař/: hlavním argumentem jest mu Palacký, slabším již Kollár, připouští, že Jungmann, jemuž nyní přisuzuje v obrození místo význačnější než dříve, znamená jiný směr a jiné úsilí v komplexu obrozenském, ale že v něm úsilí náboženské, přímo a vědomě navazující na reformaci českou, jest nejzávažnější. Nejenom upřílišňující krajnosti, ale i generalisující omyly zde opraveny a při zachování celkové náboženské koncepce celý proces pojat bohatěji a plněji. Kritiku České otázky a Jana Husa, spolu s odražením polemických útoků Herbenovy brožury „Masarykova sekta a Gollova škola“ 1912, vzbuzených Pekařovým odmítnutím Vančurovy stranné úvahy v Masarykově sborníku o Masarykově vlivu na naše dějepisectví, podává kritická úvaha Pekařova /otisk z ČČH 1912, XVIII/ „Masarykova Česká filosofie“ 1912, skvělý doklad kritického umění. Práce jenom negativní, pozitivní domyšlení její jest pak v Pekařově Bílé Hoře. O Kaizlových „Českých myšlenkách“ 1895, vyšedších hned po vydání České otázky jakožto odezva národnostního liberalismu pojednáme v kapitole zvláštní.

V Masarykově výkladě národního obrození musíme dobře rozeznávat dvě složky docela odlišné: Masaryk sám míní, že se do-

plňují, ač se namnoze vylučují. Jsou to zároveň dvě stránky jeho bytosti: proti kritickému racionalistovi, vzdělanému na západoevropské kultuře, pracujícím čistě vědecky, zapínajícím naše národní úsilí do spojitosti světové a reagujícím proti tradicionalismu domácím, proti romantice a historismu, staví se český protestant, citově náboženský, hledající domácí tradici v naší reformaci, jenž postupuje apriorně, postuláty přijímá za důkazy, zakládá nový historismus a jakousi náboženskou romantiku - tento povahový dualismus jest u Masaryka základním antagonismem přímo osudovým a často také osudným. Masaryk stejně jako Murko, Vlček neb Jakubec pojímá národní obrození nikoliv jako autonomní hnutí domácích kořenů, nýbrž jako důsledek a část obrození evropského. Česká otázka začíná se slovy: „Hnutí evropské, jež přivedilo francouzskou revoluci, a vzniklé vzrušení národní a politické i v národě našem a ostatních národech slovanských mocně se projevilo.“ Ani Masaryk nedbá tedy souvislosti domácí a vyvozuje vše z ciziny. Na rozdíl od uvedených literárních dějepisců nevyvozuje naše obrození z osvícenství, které sám nedoceňuje, nýbrž spíše z hnutí revolučně romantického, v čemž jest blížek Murkovi, kterého uvítal s pochvalou; na rozdíl od nich nevychází z reformy hmotných, přiveděných mocnostmi politickými, nýbrž jako pravý ideolog z proudů filosofických; u sociologa překvapuje nás, jak málo dbá o obrození celistvého společenského lidového tělesa a v krajním individualismu redukuje hnutí na několik jeho čelných vůdců. Masarykovi jde o to, aby zjistil, odkud naši buditelé vzali myšlenkový základ pro svou práci a zde Masaryk na základě svých rozsáhlých znalostí z dějin filosofie dovodil, co vzato z Herdera, co z Kanta, co z Frieše, co /u Smetany/ z Hegela, jak později i byronismus a opožděný byronismus na nás působil: národní obrození, o jehož prvopočátcích Masaryk sám mnoho nemluví - r.1811 jest mu zhruba mezníkem pro nové romantické období - definuje v Janu Husovi 1896 jakožto niterné prožívání myšlenkového pokroku ~~protireformačního~~ až na naši dobu, hledání pravdy ideí světových, ztrávení této pravdy a tvoření idee české v duchu národního poslání organickou syntesí vlastního a cizího. Masaryk, který sleduje biologii a genealogii

ideí, vykonal mnoho pro toto zjištění myšlenkových zdrojů našeho probuzení, ale nezašel v tom do omylů, kterých se dopouštěli literární dějepisci, zaměňující popudy a nápodobu. Při jeho znalostech kultury ruské zaráží, že naše obrození nezařadil také do spojitosti slovanské a při jeho protiněmecké orientaci překvapuje, jak pominul všecky mimoněmecké podněty západní. Nedostatek historického smyslu zavinil, že probuzení visí ve vzduchu bez domácí souvislosti, kterou suo genere Vlček prokázati se pokusil, že nedbá o národně politické pozadí a že o protireformaci pouze mluví, aby postavil kontrast a protiklad; odpor proti nacionalismu způsobil, že Masaryk myšlenku národní postavil časově i ideově na podružné místo. Ale zde je velké zlomení, neočekávaný paradox, praktický rozum proti kriticismu čistého poznání, úsilí o novou tradici - ne národně jazykovou, nýbrž národně náboženskou - slovem Masarykova česká filosofie dějin, nábožensko reformační koncepce obrození národního.

Vedle kriticky srovnávacího úsilí Masarykova zařaditi národní obrození české do evropské spojitosti shledáváme u něho docela různorodou tendenci jinou, plynoucí nikoliv z Masarykovy vědy, nýbrž z jeho náboženskosti, snahu najíti souvislost se starší dějinnou tradicí, s českou reformací a prohlásiti naše obrození v XVIII. a XIX. století za její přímé pokračování. Toto své snažení hned ve vstupu České otázky formuluje Masaryk takto: "Nové hnutí české mělo úkol navázati vším životem na minulost a určiti cesty pro vývoj v budoucnosti." Postup pak Masarykův jest tento: naši buditelé našli pevný základ filosofický pro své snahy v humanitě. Našli jej ve filosofii německé; Kollár jej formuloval nejurčitěji, přejav Herderovu filosofii dějin. Svobodomyšlné hnutí české přirozeně odkazovalo k tradicím bratrským a husitským; naši buditelé pokračovali tam, kde reakce přervala vývoj. Tím překlenuli propast způsobenou protireformací. Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký jsou obhájci vznešených tradic české reformace a svobody svědomí; hlásají bratrské ideály humanity. Naše znovuzrození je tedy historický vývoj docela přirozený; idea humanity se docela přirozeně pojila ke snahám naší české reformace. Humanitní ideál hlásaný Dobrovským a Kollárem, náš ideál

obrodní znamená nám náš národní úkol vypracovaný a odkázaný nám naším bratrstvím; humanitní ideál jest všecek smysl našeho národního života. Humanita, čistá člověckost, skutečně není než ideál všeobecného bratrství, ideál v pravdě český. Naše národní obrození jest pokračováním ideí reformních, za něž Hus podstoupil smrt mučednickou. Ideál humanitní, základní a stěžejná idea, vedoucí všecko úsilí buditelské, jest idea naší reformace; humanita je jen jiné slovo pro bratrství. Naše národní idea humanitní netoliko nám, ale i národům ostatním musí býti pevným základem, toť vůdčí idea celého člověčenstva.

Masaryk tady nepodává výklad celého obrozeného procesu a zejména nikoliv výklad sociologický; nejde mu o nic jiného než o postižení filosofie dějin, jak si uvědomovali někteří vůdčí myslitelé a nechává tedy nepovšimnutu celou průpravnou periodu obrozenou, dokud se národ nepovznesl k obecnému a abstraktnímu přemýšlení o smyslu a cílech našeho úsilí obrodného, rovněž nedbá o mnoho složek procesu probuzeneckého, jmenovitě těch, které s teoretickým uvažováním nikterak nesouvisí; jde mu o teorii, nikoliv o praxi. Uvidíme ještě, jak obraz byl zjednodušen tím, že si Masaryk vybral několik málo vůdčích buditelů a to jenom obroditele určité, hodící se do rámce jeho koncepce nábožensko filosofické. Nejde tedy zde o historický výklad, nýbrž výhradně o filosofii dějin. Pověděli jsme svrchu, že Masaryk později, ale jenom dočasně /hlavně v Janu Husovi a jeho dodatečích vesměs původu a rázu improvizované příležitostného/ tyto teorie obměnil ve smyslu příkřeji náboženském. Humanita hlavních buditelů a to nejenom protestantů Kollára a Palackého, ale i osvícenců katolického východiska, Dobrovského a Havlíčka, nyní jest pojmána ne již osvícensky a demokraticky, nýbrž vědomě nábožensky jako obnovení křesťanského ideálu bratrského, jako programní pokračování v domácí reformaci; humanita jest prý jenom jiné slovo pro české bratrství, jehož vývoj protireformační reakcí zaražený se dokonává takto v XIX. věku a také pro naši přítomnost a budoucnost jest to vlastní program, prý samozřejmý pro každého, kdo stranou liberalismu a historického empirismu chce se dobrati ideového obsahu českých dě-

jin; doslovně praví Masaryk na konci této přednášky, že „úkol je vypracovat v sobě za daných dnešních poměrů kulturních člověka skutečně českého, moderního filosofického pokračovatele na dráze našich předků, Bratří.“ Ale tuto strohou formulaci svého romantického, náboženského tradicionalismu českého Masaryk, jak jsme viděli, opustil, hlavně asi proto, že se přičila jeho srovnávacímu stanovisku, podle něhož národní obrození české jest částí národního obrození slovanského a evropského vůbec; budeme proto přihlížeti jenom strážlivější formulaci v České otázce, k níž se Masaryk vrátil v monografii o Havlíčkovi i v historických úvahách Světové revoluce.

Z celého obsahu osvícenského XVIII. věku vyňal Masaryk jenom filosofii německou, která se ve zvláštním paradoxu stala základem pro hnutí protiněmecké u nás. Z této filosofie vybírá zase jenom ideje humanitní, hlavně Herderovy a hned připomíná, že se k nám po světové obměně osvícenstvím francouzským, anglickým a německým, vracelo to, čeho počátek byl v naší reformaci, odkud vystěhovalci přenesli to do Německa. O tom dalo by se mluvit, ač ovšem nikoliv v té příkrosti a zjednodušenosti, jak to činí Masarykův žák J. F. Ježek ve spise *Bratří a demokraté*. Několik studií o německé literatuře s hlediska humanity a demokracie 1923 /*ČČH XXX, 133-136*/, kde se celý ideový obsah německého klasicismu, ano i osvícenství redukuje na dědictví českobratrské, převzaté mediem pietismu zinzendorfského, při čemž také Ježek přehlíží v osvícenství a v humanitě, z něho plynoucí, její autonomii a její samostatné dílo, záležející v odtheologisování filosofie a morálky v rozšíření znalosti lidské duše a jejích schopností a překonání veškerého scholasticismu.

Základní omyly Masarykovy koncepce, plynoucí z nedostatečné znalosti historických faktů, z nepřesného lišení a precisování pojmů, z aprioristického vnášení vlastních postulátů do historie, jsou asi tyto: Naše osvícenství, představované hlavně Josefem Dobravským, nikterak nemohlo pokračovati v naší náboženské reformaci, jednak proto, že reformace této vůbec neznalo, i když pro ni jevílo zájem, jednak z toho důvodu, že bylo docela cizí všem koncepcím ná-

boženským - k národu osvícence a zvláště Dobrovského poutala jenom láska k českému jazyku nikoliv k humanitnímu nebo náboženskému odkazu našich předků; kde jest u Dobrovského humanita, jest docela světská, osvícenská, filosofická a nikoliv náboženská. Masaryk omylem zaměňuje stále a bez nejmenšího ostychu humanitu dvojí, Herderovskou a bratrskou; naši buditelé i když byli protestanty jako Kollár a i když alespoň částečně znali humanitní ideál bratrský /plně jest znám teprve od prací Gollových!/ byli vyznavači humanity herderovské. Ta jest názorem osvícence, který při veškerých křesťanských sympatiích se ke křesťanství pozitivnímu nehlásí, nepřijímaje zjevení a pokládá dějiny lidstva za přirozený výtvor vývoje bez jakéhokoliv zasahování transcendentního, i když mluví o nich jako o díle nevyzpytné Prozřetelnosti boží. Jeho humanita jest postulát člověka svobodně rozumového, mravně autonomního, člověka tohoto světa. Humanita bratrská však vychází od bohoslovného, středověkého názoru založeného na bibli a na pozitivním křesťanství vůbec, které pro všecko dění předpokládá přímé zasahování a účast transcendentního Boha osobního a cílem všeho úsilí prohlašuje spasení - humanita tato má těžisko na onom světě a jest cestou k bohu. Není možno klásti rovnítku mezi tento dvojí názor, navazovati na tuto znamenalo by návrat do středověku a přiznání se k bibli, k pozitivnímu křesťanství. Ale toho naši buditelé nečinili, Dobrovský, Havlíček byli holými osvícenci; Kollár i v podání Masarykově jest především racionalista /naprosto nebyl náboženským romantikem/ a ve svém myšlení, právě podle Masarykových výkladů a důkazů šel za Herderem, Palacký, hlavní argument Masarykův, jistě reformaci zná, studuje se sympatiemi doporučuje za vzor usilování, ale přece není plnokrevný křesťan, U něho /ač Masaryk to v článku Palackého idea národa českého 1898 popírá/ prvek rozumový, dědictví to osvícenství jest prius, prvek nábožensko mravní z něho vyplývá. Palacký dojistá v druhé koncepci českých dějin proti původnímu antagonismu národně povahovému a mravnímu zdůrazňuje potýkání se principu katolického, autoritativního s reformací, svobodným rozumem a v tom my pokračujeme v díle a snažení reformačním....i zde ty racionalistické, osvícenské, pozemské

prvky naší reformace vystupují před křesťanstvím biblickým. Ale není bez významu, že Palacký prohlašuje moderní usilování o volnost, rovnost a bratrství za návrat především k zásadám staroslovanské demokracie čili že navazuje spíše než na reformaci /vůdčí myšlenku druhého období/ na staroslovanství /vůdčí myšlenku období prvního/, ba že se mu Jednota zdá strážkyní starých ideálů. Ovšem nesmíme zapomínati ani na filosofii božnosti Palackého, která určuje obsah všech konečných účelů našeho života duchovního, ale tato božnost jest božnost moderního osvícenského idealisty, nikoliv bratrského křesťana; badavý rozum u Palackého nikdy není podřízen transcendentní autoritě ani biblické. Při tom u Masaryka dále naprosto a to vědomě přehlédnut význam národní myšlenky v obrození. S kritikou se potkáme podrobněji u všech Masarykových posuzovatelů, u Kaizla, Pekaře, jinak u Hanuše, zde několik hlavních poznámek.

V souhlase se svým kritickým stanoviskem srovnávacím odvozuje Masaryk /stejně jako Vlček/ obrození národní z obecného obrození myšlenkového, přivoděného osvícenstvím a revolucí, poznamenává ve svém oblíbeném analogisování, že podobně za reformace osvobození náboženské mělo v zápětí i sesílení národního vědomí a vývoj jazyka. Zde jsou zaměněny dvě věci: sesílení hnutí a vznik hnutí. Rousseauův kult lidu, Herderovo a německo romantické pochopení národních zvláštností, revoluční vytvoření politického pojmu národa posílily mocně myšlenku, která u nás v dějinách, od prvního vyjádření Dalimilova, byla v dějinách všudypřítomna a projevovala se tím silněji, tím slaběji, jak silný byl tlak, jak silné nebezpečí zevní a proto nejsilněji se projevila v době germanisace josefinské; kontinuita národního vědomí nebyla vůbec přerušena, ano možno říci, že byla nepřerušitelná. Revoluce a osvícenství nevzbudily, nýbrž posílily něco existujícího, ale slabého a potřebujícího podpory. Masaryk dosah národní myšlenky vůbec nedoceňuje: Dobrovského pochybnosti o možnosti národního života bere na lehkou váhu; Jungmanna a to nejenom proto, že byl voltairián bez náboženského smyslu, ale i pro výlučnou a centrální sílu jeho snažení jazykově národního vylučuje z řady národních buditelů /přijímání osob podle ideové protekce!/, Pa-

lackému vytyká přílišné zdůrazňování /první fáse! / boje protiněmec-
kého, v Hvalíčkově, pokračovateli Palackého, zdůrazňuje jednak do-
cela mylně nábožensko reformační stránku, jíž u něho vůbec není,
jednak lidovost časově demokratickou, opomíjeje složku národní, ano
radikálně protiněmeckou. S tím souvisí ještě jeden důležitý rys v
Masarykově výkladě národního obrození.

Podle Masarykovy periodisace má národní obrození české ty-
to hlavní fáse: d o b u p r v o u čili Dobrovského, končící se
asi r.1811; my bychom řekli osvícenskou, podle Masaryka v ní prý ne-
ní vůbec uvědomění národního a jazykového, nýbrž prostě evropské
osvobození ducha od útisku protireformačního. D r u h á d o b a ,
1811-1848, kterou Masaryk jmenuje po Kollárovi a nikoliv po Jung-
mannovi, znamená nejprve probuzení vědomí slovanského, pak teprve
českého, v humanitě herderovské nalezena spolehlivá základna pro
snahy filosofické a literární i vědecké; snah politických posud ne-
ní. D o b a t ř e t í 1848-1880 sluje po Palackém a Havlíčkovi,
má ráz politický stavějíc do popředí politická práva národní ve
smyslu přirozeného práva. Postupně /v politice a obrozeneckém úsi-
lí Havlíčkem, v literatuře Máchou a školou májovou/ nabývá půdy
větší lidovost a kosmopolitismus, zároveň však liberalismus opu-
ští náboženské kořeny a humanitní praxi, čemuž se po r.1848 dostalo
nového myslitelského prohloubení filosofem Augustinem Smetanou. Mu-
síme se pozastaviti nad koncepcí slovanství v národním obrození. Ma-
saryk zde správně naznačil příbuzenství našeho slovanství v národ-
ním obrození s polským mesiášstvím a slavjanofilstvím ruským, oce-
nil myslitelský význam Kollárův, pominuv skoro zcela jeho indivi-
dualitu spisovatelskou, ukázal na význam jeho Kázní a řečí, nesporně
ho postavil nesprávně nad Jungmanna, ale úplně mylně dovozuje,
že se k národnímu vědomí postoupilo od slovanství a že postup jde
od Kollára a Šafaříka k Palackému, od Slovanských starožitností k
Dějinám národu českého. Zde jest především úplně nesprávná chronolo-
gie, pomíjeje hlavní práce Jungmannovy a nepřihlížeje k tomu, co
pro jazykové probuzení učiněno v XVIII.století, ale hlavně prostře-
dek, jímž bylo posílení vědomí národního uvědoměním slovanským, za-

měněn za účel.

Masarykovy výklady způsobem mocně nábadným ukázaly k ideovému obsahu národního probuzení, ale vyložily jej nikoliv historicky, nýbrž apriorně ideologicky; úmyslně pomíjejíce některé z buditelů národních, zajímavě, ale zase stranně, vyložily hlavy jiné; pokusily se o objasnění nadobro opomíjeného prvku náboženského, ale nededukovaly ho, nýbrž vnášely ho tam z potřeb Masarykovy apoštolství; pokusily se vystopovati prvky tradiční, ale chopily se tradice mylné t.j. reformační; hlavně však - a to nikoliv náhodou, nýbrž z programu - opominuly nadobro živel nejdůležitější, myšlenku národní a její spojení tradiční. Zde nasadila páky kritika Masarykových soudců, Kaizla, Pekaře a vypracovala docela jiné pojetí obrození národního. Ve výsledcích svých se potkala s badateli, kteří hledají kořeny národního obrození ve vlastenecko politickém hnutí domácím XVIII. věku a takto provedena zároveň revise názorů o výhradně cizích kořenech tohoto hnutí.

§5. Nacionalistická reakce proti stanovisku Masarykovu:

Kaizl a Pekař.

Na sklonku r.1895 přímou odezvou na Masarykovu Českou otázku, z části i na jeho Naši nynější krizi, vydal vynikající národní hospodář právnické fakulty pražské a někdejší Masarykův spoluzakladatel politického realismu profesor J o s e f K a i z l malou hutnou knížečku Č e s k é m y š l e n k y , která od začátku až do konce, pokud neotiskuje některé řečnické a publicistické projevy politické, se sama prohlašuje za kritiku Masarykovy České otázky a Naši nynější krise. Vlastním východiskem Kaizlovy polemiky byla vlastně Naše nynější krise, kde Masaryk zlomil hůl nad liberalismem vůbec a mladočeštvím zvláště. Kaizl, který byl zásadním stoupencem pokrokově reformního liberalismu a jenž právě tehdy od původního realismu postoupil v popředí aktivních politiků mladočešských, viděl zde podvracovány samy základy svého politického názoru a snažil se

je obhájití, ježto pak Česká otázka poskytovala teoretické předpoklady Naší nynější krise, podrobil Kaizl také jí svému rozboru. Kaizl velice správně postřehl nábožensko filosofický apriorismus a jako jeho důsledek pojal Masarykovu humanitu nábožensko bratrskou, vkládanou do národního obrození; tu Kaizl zamítá, neshledává je jí v našem obrození nikde, Naopak proti této humanitě nábožensko bratrské staví humanitní ideu klasickou, revoluční, liberalistickou, a tuto nachází v našem procese obrodném již od doby osvícenské, jí po jeho názoru připravoval josefinismus vydatně půdu. Toto jest ta vlastní Herderova humanita, ale zvláště významné Herderovo postavení formuluje Kaizl osobitě: Herder s osvícenskou humanitou liberální poprvé sloučil ideu nacionální; nacionalismus český, v národě ode dávna trvajícím a absolutisticko centralistickými záměry josefinství k prudkému odporu vyburcovaný, došel Herderem filosofického základu a prohloubení. Od této doby, když Kollár a Palacký plně recipovali filosofii herderovskou, stává se humanitní nacionalismus vůdčí ideou obrození národního, jako jeho první uvědomělý hlasatel má Jungmann v obrození místo daleko čelnější než jaké mu přisuzuje Masaryk, humanitní nacionalismus vrcholí pak v Palackém a Havlíčkovi, neztrácí nic z humanitní povahy revoluční a on podle domněnky Kaizlova musí i nadále tvořiti pevnou páteř politiky české a jeho pokračováním jest strana mladočeská, která znamená něco více než jakési osvěžení konservativismu staročeského. Kaizl velice správně a důrazně vytkl velkou sílu myšlenky nacionální, bystřeji spojil s ideou humanitní, ale co vytušil a vycítil tak přesně, nedovedl vyložiti s historickou přesvědčivostí. Když Čas /snad Masaryk, snad Herben/ 28.XII. 1895 odpověděl Kaizlovi na České myšlenky nejen obšírně, ale i zásadně a to tak, aby rozchod realistů s Kaizlem byl patrný, vytkl Kaizlovi případně, že při svém výkladu nemá materiálu jiného než právě ten, kterým operuje Masaryk a že namnoze zaměňuje dílo buditelské, o němž Masaryk mluví mimochodem, a buditelský program, ježž Masaryk mínil analysovat. Bylo by možno s historického hlediska vytknouti ještě další dvě věci: jednak Kaizl, sám liberál, přecenil tuto liberální složku v obrozeném myšlení a usilování,

shledávaje ji i tam, kde jí nebylo a datuje ji příliš hluboko nazpět, jednak nejso dostatečně historicky vzdělán, neznal tradici českého nacionalismu v době předobrozenské.

Tu doplnil a prohloubil jeho kritiku Masaryka a jeho výklad o prevalenci národní myšlenky v obrození J o s e f P e k a ř, mluvčí českého nacionalismu, nikoliv však liberalistického. Své stanovisko Pekař postupně vyložil, propracoval a precisoval ve třech spisích: v III.kapitole /Masaryk a myšlenka národní/ své M a s a r y k o v y Č e s k é f i l o s o f i e 1912, v závěru II.části /Po Bílé Hoře/ malé monografie B í l á H o r a 1921 a posléze v kritice I.svazku Hanušova „Národního musea a našeho obrození“ v ČČH XXVIII,1922,469-477. V prvním spise, když byl převzal a prohloubil Kaizlovy námitky proti ztotožňování humanity bratrsky náboženské a moderně revoluční, zamítá Masarykův názor, že národní myšlenka byla v obrození posterius oproti humanitní, ano i slovanské ideji. Velice důmyslně vytýká, co revoluční ideje přinesly nového do českého nacionalismu a čím mu tedy daly ráz jiný: Rousseau pojímá stát a společnost se stanoviska lidu, Herder spatřuje v národech svérázné tvary humanity, romantika podnítila lásku a úctu k národní minulosti, počala vyhledávati národní duši a její projevy, francouzská revoluce stvořila i politicky pojem národa - od té doby nabylo usilování národní jiného rázu, myšlenka národní dříve netušené šíře a síly. Ale z revoluce ani z osvícenství a vůbec ze žádných myšlenkových hnutí emancipačních se nezrodila jako cosi nového. Je-li romanticky pojata myšlenka národní něčím novým, neznamená to, že zde nebyla: u Dalimila, u Husa, u Balbína, u Vaváka, dávno tryská před obrozením, jevíc se všude, kde byla kontinuita národního života a nejsouc ve svém jsoucnu závislá na převratu kultur, proměňujíc jenom formu svých projevů. Krásným způsobem podává Pekař na str.20 přímo apoteosu této myšlenky národní v našem životě odvěkém. Jak její kontinuita jest nepřerušena a nepřerušitelná, dovozuje Pekař těmito příklady: rok po smrti Komenského píše Balbín svou vášnivou obranu; jedna z prvních knih, vycházejících za svobodné vlády Josefovy jest kronika Dalimilova atd. Takto síla národního projevu závisí především od mí-

ry protičeského útlaku vládního, nikoliv na míře svobody náboženské. Naši velicí buditelé nacházejí za hranicemi jmenovitě u Herdera především podporu u myslitelů, nikoliv však myšlenku samu. Pekař dokonce dí, snad poněkud přemrštěně, že, pokud jde o vědomí národní, žádného obrození ani není. V monografii Bílá Hora r.1921 snáší pak výmluvné a namnoze překvapující doklady, kterak již v XVII.století národní útisk pobělohorský vzbuzuje silné uvědomění nacionalistické: Balbín, Pešina, Beckovský /ale již i Komenský/ zahajují pod nátlakem útisku národního /nebyl tedy jenom útisk náboženský/ českou bitvu protibělohorskou, stávají se mluvčími českého nacionalismu a takto již v XVII.věku Bílá Hora sama vzbudila a vypěstovala v pokořeném národě sílu, jež se měla státi vzpruhou nového života a slibem nové naděje, již tehdy se stává vědecká práce nástrojem buditelské agitace, česká minulost obranou přítomnosti a slibem budoucnosti. Z toho pro výklad národního obrození plynou dva důležité důsledky: 1. český nacionalismus není jenom dílem germanisace josefinské, tím méně českým ohlasem a výsledkem cizích ideí romanticko revolučních; za druhé kontinuita národního života úplně přerušena nebyla jmenovitě když to, čím se tato kontinuita zvláště vyjadřovala, myšlenka národní trvala stále a vždy znovu se ozývala. Zbývalo nyní Pekařovi, aby ukázal, kterak onen národně buditelský proces se dal v době, která předcházela období osvícenské a romantické, odvozované výhradně z cizích zdrojů, tedy v prvních dvou třetinách XVIII.věku; o tom vložil Pekař své názory použív kriticky materiálu sneseného monografickými pracemi Hanušovými.

Hanušovy práce o českém kulturním životě v XVIII.století, zahájené monografickými rozbory děl dějepisných a literárně dějepisných i jejich tvůrců a vyvrcholené rozsáhlým jubilejním dílemo Národním museu a české šlechtě, o nichž budeme ještě mluvit, vycházely sice z běžného názoru o evropském osvícenství a josefinském hospodářsko kulturním osvobození jakožto předpokladech národního obrození českého, ale modifikovaly tento názor ve dvojím směru: jednak poukazovaly na vliv domácí tradice, jevící se hlavně vlivem starších prací Hájkových, Balbínových, Pešinových na historii a li-

terární dějepis v období osvícenském. Jednak ukazovaly i k politicko stavovskému vědomí šlechty o něž se mohli opřít a skutečně i opřeli naši buditelé v XVIII. věku, tento politicko národní zdroj domácí zdůrazňoval Hanuš stejně silně jako myšlenkové vlivy cizí. Ale vadí mu všude nedůsledné kolísání a příslušenství k Masarykovsko-Vlčkovskému realismu způsobuje, že místy tvrdí přímý opak toho, k čemu ho vede jeho materiál. Pekař v rozboru I. dílu Národního musea a našeho obrození ČČH XXVIII, 1922 soudí, že Hanušův materiál arciť doplněný a kriticky prohloubený jest s to, aby úplně podepřel Pekařovu koncepci stojící proti Masarykově teorii, ale obměňující také podstatně tése Kaizlovy, že „domácí tradice, tradice českého vlastenectví má větší význam pro naše literárně vědecké obrození než uvolnění duchů zvané osvícenstvím“ /str. 473/. Aby to dovedl, doplňuje zajímavě některé Hanušovy vývody. Především v pokračování svých výkladů v Bílé Hoře podává definitivnější obraz národního rozvoje české šlechty pobělohorské. Ukazuje, kterak v ní české vědomí nikdy ani po Bílé Hoře, neutuchlo, ano kterak v ní od sedmdesátých let XVII. století tohoto vědomí, namnoze vyburcovaného útlakem shora přibývá, a jak se postupně v XVII. i XVIII. století protireformační společnost česky nacionalisuje. Vzniká zde protireformační češství, naplněné českou historickou tradicí, smířené s katolickým světem kulturním a to má tak podivuhodnou sílu asimilační, že počestí Dobnera, Voigta, Ungara, Cornovu, z části i Dobrovského a dobude celé země českou historickou tradicí. Hlavním nositelem tohoto češství jest ovšem šlechta česky smýšlející, i když česky nemluví a zvláště nepíše: národnost tehdy nezáležela v pouhém jazyku.

A z této šlechty, z této protireformační společnosti vycházejí počátky obrození národního, odtud se zvedne silný odpor národně české historické tradice proti Josefovi a to nejenom proti Josefovi germanisátoru a centralistovi, ale i osvícenci - čeští vlastenci, čeští konservativci bojují proti cizokrajnému revolucionářství. Pekař zdůrazňuje tuto konservativní stránku buditelské šlechty, kterou Hanuš namnoze vylíčil jako radikální osvícence; soudí dokonce, že když se české snahy staly příliš liberálními, se od nich odvráti-

la právě tato vláštenecká šlechta. Tuto první vlnu národnostního hnutí Kaizl ve svých výkladech nadobro přehlédli a proto český liberalism, počínající až v době Františkově, datoval příliš hluboko nazpět. Pekař, jenž plně docenil nacionalistickou složku v národním obrození, rozeznává nacionalismus několikerý a má za to, že tento pozdní liberalismus se snažil porozumět době husitské, ovšem ne zcela nábožensky a opřít se o sílu jejích pádných argumentů.

§6. Politický výklad o šlechtě a jejím vůdcovství v obrození.

Dosavadní výklady národního obrození nedbaly skoro vůbec politické stránky hnutí a omezovaly se na rozbor ideí, tvořících páteř úsilí jazykového, literárního a vědeckého. Není divu: do r.1848 pravého politického života nebylo; pokud se jevil politický ruch mezi šlechtou českou a moravskou, pokládali jej vykladači národního obrození za quantité negligible, neboť se svého přísně demokratického stanoviska nepovažovali šlechtu za část národa, od něhož se aristokraté ostatně sami lišili tím, že nemluvili česky. Že toto stanovisko liberálního nacionalismu přenášeno hluboko do XVIII. věku, bylo nemístné, vysvitlo z výkladů Pekařových o češství pobělohorském, ale ani politicky myslící Kaizl se mu nedovedl zcela ubrániti: dějiny kulturních projevů a dějiny politické v období 1740-1848 probírány byly odděleně a jenom Denisovým Čechám po Bílé Hoře náleží zásluha, že dovedl obé spojití v organickou jednotu a tak vyhnouti se i jednostrannostem ideologů rázu Masarykova i jednostrannostem politických historiků způsobů Bohuše Riegra. Rozptýlené postřehy a poznatky o politickém rázu národního obrození musíme hledati porůznu, nikde však nezhoústly v soustavný výklad akce plynulé, vývoje organického. První projev toho druhu pochází z tábora nám nepřátelského.

Roku 1893 vydal šlechtický poslanec moravský A l f r e d von S k e n e ve Vídni německy, v Přerově česky historicko poli-

tickou studii V z n i k a r o z v o j s l o v a n s k é h o
n á r o d n í h o h n u t í v Č e c h á c h a n a M o r a v ě
v X I X . s t o l e t í . Spisovatel se strany ústavověrné šlechty sto-
jí na nejprísnejším stanovisku dynasticko rakouském a centralistic-
kém, jež uznává státní jazyk německý a ostře odsuzuje, jak státo-
právní nároky historických celků tak požadavky národně jazykové; ce-
lé národní hnutí považuje za důsledek demagogických snah svůdců,
kteří vyburcovali lid z klidu a přirozené harmonie pod požehnaným
žezlem panovníckým. Celé národní hnutí, které Skene líčí jako revo-
lučně liberální vzpuru a dílem i jako panslavismus z Ruska inspi-
rovaný, zdá se mu docela nelidovým: popud k němu vyšel z českých
stavů, obracejících se z osobních důvodů proti dynastii a centralis-
mu, šlechtici tito použili vydatné pomoci učenců a spisovatelů na
nich závislých a jejich pomocí vnesli oposici do lidu jakožto národ-
ní propagandu, jako slovanskou národní myšlenku silně připravenou
snahami vědecké slavistiky a posléze jakožto myšlenku revoluční. Ni-
koliv postup Skeneových výkladů, nýbrž jejich východisko jest dů-
ležito pro nás: Skene snaží se popřítí důsaznost Josefový germanisa-
ce a v důsledcích toho popírá obecný tehdy názor, že obrození je
vlastně reakcí proti germanisaci tereziánské a josefinské; naproti
tomu dovozuje, že Josef jak centralismem tak humanitními svými re-
formami sáhl nepříznivě na feudální šlechtu českou, tuto na její
výsady hospodářsko sociální, onde na její privilegia státoprávní,
čímž vzbudil její mocný odpor a toto její hájení stavovských práv
vzalo na sebe roucho jazykového boje, ač šlechta sama neměla valné
znalosti a přirozené záliby v češtině. Aby ten boj byl úspěšný uži-
li šlechticové učených a publicistických pomocníků českých a jejich
spolupráce na zápase národně jazykovém tvoří první fási obrození;
druhou pak jsou snahy panslavistické ne bez přibarvení politického,
třetí národně liberální ano revoluční snahy kolem r.1848, kdy Pa-
lacký odhazuje starý feudalismus a pokouší se získati šlechtu pro
nové snahy národnostní proti vládě centrální. Jak Skene své názory
dovozuje a rozvíjí, je věcí vedlejší: nekriticky užívaje literatury
ne vždy nejcennější, podkládaje našim vůdcům motivy namnoze zjištěné

a nešlechtné podléháje na každém kroku předsudkům německo nacionální publicistiky, podává obraz netoliko nenávistný, ale i bědně pokrivený, ovšem sem tam s původní jednotlivostí nebo s vtipným pojetím; ale jenom právě východisko tohoto zapřisáhlého nepřítele samostatnosti české, v níž nevěří, má vědecký význam, význam to užitečného podnětu. A to tím více, ježto hlavní historicko politické práce současné k proudu tomuto nepřihlížejí vůbec.

Míním B o h u š e R i e g r a studie českých dějin politických od Marie Terezie, hlavně D í l o c e n t r a l i s m u v X V I I I . s t o l e t í /Osvěta 1888/, Z g e r m a n i s a č n í h o ú s i l í X V I I I . v ě k u /Osvěta 1887/ a C í s a ř J o s e f I I . a č e s k ý t r ů n /Osvěta 1897/, kde oposice josefinská časově již nevyličená a v době předchozí zástupcové české šlechty Haugwitz a Kaunic s příkrým odsouzením vystaveni jako odrodilí strůjcové protičeského centralismu; ovšem obraz Leopoldovy doby u Riegra již chybí.

Patrně nezávisle na Skeneovi a ani snad ovlivněn Denisem, který /Čechy po Bílé Hoře I.díl 583/ ostatně úzkostlivost ústavní a vlasteneckou českých šlechticů staví do světla ne právě příznivého, rozvinul tyto myšlenky J. H a n u š a to v člancích P o č á t k y K r á l . Č e s k é S p o l e č n o s t i n a u k /ČČH XIV, 1908/, P o č á t k y k r i t i c k é h o d ě j e z p y t u v Č e c h á c h /ČČH XV, 1909/ a v díle N á r o d n í m u s e u m a n a š e o b r o z e n í 1921 a 1922. Hanuš neúnavný sběratel učeného materiálu a podrobný jeho zpracovatel není vždy schopen plně vyvoditi důsledky cenných nálezů svých; tendenční stanovisko zatracující protireformaci úhrnně, aniž na ní nachází rysy sympatické, tendenční nadšení pro hnutí osvícenské a josefinské, přehlížející jeho omyly, zabránily mu domysleti a proti Vlčkovu a Jakubcovu zdůbavání prvků cizích plně vyzvednouti tradiční prvek domácí, který vytušil a místy naznačil. Hned ve vstupu článku o České Společnosti Nauk Hanuš poukazuje, že v obrození vedle vlivů cizích josefinsko osvícených byla i mohutná reakce proti nim, navazující na domácí tradici a nesená naší šlechtou; obrací se ostře proti vídeňskému

osvícenství, které germanisuje, v oboru kulturním, stejně jako se obrací proti vídeňskému centralismu v oboru politickém; projevuje se silným historickým vědomím, z něhož se rodí historická studia. Soukromá Společnost se svými Abhandlungen, které se obracejí proti vídeňsko osvícenským Prager Gelehrte Nachrichten /ale viz Krausovo omezení v článku: "Pražské časopisy 1770-1774 a české probuzení" 1909 v LF XXXVI a mou kritiku v LF XXXVII, 1910, 146-150/, jest projevem snahy česky vlastivědné proti osvícenství vídeňskému. Dobner, Pelcl, Dobrovský, ano i Procházka jsou doklady historického vědomí a studia podporovaného historickou šlechtou proti rostoucímu absolutismu a centralismu. A později i České národní museum se rodí z úsilí této šlechty, kterou Hanuš bere v ochranu proti odsudkům Riegrovým a z níž přední hlavy zpodobuje podrobně i názorně, bohužel opět míše mezi uvědomělé Čechy státoprávní také kosmopoliticky bezbarvé zástupce evropského osvícenství, snaže se při tom všude bedlivě vystopovati, kterak tito Šternberkové, Chotkové, Valdštýnové těsně souvisí s naším hnutím kulturně vědeckým, s naší literaturou, s naším Museem a to až do doby, kdy nacionalismus nabude rázu národně lidového a především jazykového a zbarví se liberálně; v té době přes některé osobní styky našich buditelů se šlechtici, aristokracie nadobro pozbývá vůdčího místa v obrodném hnutí. Hanuš nemá schopnost pro politickou historii a nedovede dáti svým kulturním výkladům literárně antikvářským hlubokého pozadí politicko historického, ale opřel je cennými jednotlivostmi....on v obrození odhaluje opět jeden proud, tradici šlechticko státoprávní, neméně důležitý než proud Pekařem zdůrazněný: tradice lidově nacionální. Hanuš působí reakcí proti Vlčkovi a Jakubcovi jako Pekař byl reakcí proti Masarykovi; s Pekařem obnovuje Hanuš starší názor o národním nervu prvního obrození. Obnovuje, ale modifikuje: nebyla to jenom reakce proti germanisaci, ale i proti centralismu tak nebezpečnému státnímu právu; zároveň i kulturní reakce proti osvícenství, které popírá souvislost, tradici, vývoj, tradice namnoze konservativní proti úchvatům pokrokovosti. Dvojí zde směr, který se někde střetne, jindy se harmonicky slévá, dělí národ ve dvě křídla, konservativně historické a ná-

rodně liberální, což pak jest patrné v politickém vývoji. Mezi ideami také rozvrstvenými má i Masarykova složka podíl /i v ní dvě křídla: tradiční a liberální/, ale jenom jako složka, nikoliv hybná idea ústřední. Všichni tito badatelé a myslitelé osamotňovali, jednostranně podtrhovali svůj motiv; obraz národního obrození žádá však zřetel ke všem směrům a proudům a tomu posud nejblíže stojí podání Denisovo.

§7. Denisovo dílo Čechy po Bílé Hoře a jeho výklad národního obrození. /Závěr./

Práce o národním obrození, jimiž jsme se doposud zabývali, podávaly buď monografické výseky látky neb zpracování souvislá národního obrození neb konečně ideologický výklad vůdčích ideí obrozených; až na starší knihu Helfertovu a Jakuba Malého nebyl, vyjímajíc politicko polemický spis Skeneův, opakován pokus zobraziti celistvé dějiny české v obrození a to stejně politické jako kulturní. Rezkův pokus o novodobé dějiny české uvázl ve zlomku, Srbova práce jest v nejužším smyslu politická a tak teprve Arnóš Denis 1903 dvojdílným monumentálním spisem Čechy po Bílé Hoře /překlad Vančurův 1905/ vykonal práci, na niž se žádný z Čechů ani neodvážil. Jak dílo navazuje na starší Denisův spis Konec samostatnosti české, jak usilovná práce o něm postupovala od jara 1899, jak používal Denis průpravných pomůcek českých o tom o všem spolehlive informuje Vančurova monografie o Denisovi 1923; kritické ocenění, povídající mnoho a snad věci nejpodstatnější, po autorově způsobu mezi řádky podal Jaroslav Goll v článku o Denisovi v ČČH X, 1904. Denis sám dobře věděl, že jeho dílo jest průkopnické a v krásném věnování Ladislavu Pinkasovi sám vyznává:

„Úkol byl těžký a znám všecky nedostatky svého díla. Jest to první pokus o úplné dějiny moderních Čech: průkopník, který se odváží na cestu neproraženou jest v nebezpečí, že zbloudí každým krokem. Kéž by odvaha moje vzbudila následovníky! Mně nejde o čest zůstaviti

dílo konečné, ale o to, vnuknouti jiným vůli, aby učinili lépe nežli já." Aledílo samo v pravém smyslu monumentální, nepřipouští těchto omluv; provedeno bylo skvěle, přes to, že nebyl dostatek prací průpravných, že archivy zůstávaly právě pro tuto dobu v Rakousku nedostupny, že Denis byl cizincem, který pracoval v dálce. Jeho vysoké umění historické, vyhýbající se řešení a formulacím příliš jednoduchým a přihlížející k veškerým složkám, se zde dokonale osvědčilo: logika a spojitost událostí, ona force majeure des choses postižena zde stejně jako to, čím jednotlivec do dějin zasahá a co Denis dove- de vyjádřiti svým nevyrovnatelným darem podobizny a charakteristiky. Ať zde dějepisec nikde nezapírá svých mravně a nábožensky politických stanovisek, přece jest všude krajně objektivní a spravedlivý a jeho odstup od míst i lidí vyvážený velkou láskou k dějinnému a myšlenko- vému úsilí českého národa dodává jeho dílu posvěcení mravní. Leckde Denis vytušil leccos, co v jeho pramenech a pomůckách jenom napově- děno, jindy pak velice šťastnou kombinací různých složek došel k ú- plnosti, odlišující se výhodně od jednostrannosti předchůdcův.

Denis se staví kriticky k pracím, jichž užil a k jejich výkladům národního obrození, nám již známým. Skeneovi vytýká jeho krátkozraký aristokratismus, odvozující celé obrození jenom od šlech- ty; Helfertův a Jirečkův výklad, že v podstatě jest obrození reakcí proti josefinismu, zamítá správně poukazem, že vedle českého vlaste- neckého obrození jest podobné národní obrození i-u jiných Slovanů, na něž Josef II. tlaku nevykonával a námitkou, že hlavní buditelé naši sami byli josefinisté /proti Josefu II. byli jenom ve věci ná- rodní !/. Navazování národního obrození na reformačně náboženskou tradici českou, jež podává Masaryk, označuje jakožto mystický před- sudek a výplod mocné obraznosti; v tom přijímá výslovně kritiku Kai- zlovu. Ale nepřímé působení tradičních vzpomínek na obrození při- pouští a Masarykovi prisuzuje za zásluhu, že obrození spjal s udá- lostmi předchozími a s ostatním obrozením slovanským. Murkovu re- dukci na vlivy německé označuje jakožto upřílišenou. Jenom práce Vlčkovy nepodrobuje podrobnějšímu rozboru kritickému a užívá jich vydatně, někdy i ve sporných kusech /Špork!/ jako pomůcek průkazných

a autoritativních.

Dílo Denisovo je rozděleno, jak známo, na dva díly: I.díl Vítězství církve, Centralism./od Bílé Hory až do smrti Leopolda II./ II.díl Probuzení, K federalismu. /od Františka I. do r.1900/.

V I.díle názvuky obrození českého toliko napověděny a to dvojnásobně, jako by Denis předvídal práce Pekařovy a Hanušovy. V druhé knize Absolutismus katolický, v hlavě 3./Život duševní; pokroky němčiny/ se děje zmínka o národním odporu proti germanisaci, u Frozína, u Pešiny z Čechorodu a zvláště u Balbína, ale vytyká, že se jim nedostává důvěry a že takřka píší národní nápis starých Čech, jejichž jazyka ani Balbín neužívá; varuje, abychom nepodceňovali těchto projevů. V třetí knize Osvícený despotism v hlavě 5./Germanisace. Leopold II./ sleduje prvopočátky národně jazykové reakce proti germanisaci; dosti skepticky se svého protišlechtického stanoviska soudí o důsledcích šlechtického a státoprávního odporu proti centralismu, neupíraje, že přispěl k rozvoji národního citu. Probuzení toto však odvozuje vlastně z evropského ducha osvíceného humanitismu, uvolňujícího právo sebeurčení, odtud vyvozuje obrany Kinského, Tháma a Hankeho a šlechtické úsilí o některá práva pro jazyk český, které nezůstalo bez úspěchu, jehož etapy za doby Leopoldovy sleduje. Zdůrazňuje však proti Vlčkovi, že nacionalismus prvních osvícenců nelze vyvozovati jen z národní romantiky XIX.věku, nýbrž přímo z osvícenství. Velice efektně, jak Denis to miluje, končí I.díl své práce nadějným výhledem na vítězství české věci v obrození - tomu pak posvěcen díl II. a zvláště jeho první kniha Probuzení, sahající až k r.1848

Sám, nepřítel formulí příliš jednoduchých, podává svůj, nikterak simplistický výklad celého hnutí, na konci oné poznámky, kde určuje kriticky svůj poměr k teoriím předchůdců: "Vůbec obrození české, vzbuzené politikou císaře Josefa II. a podporované obecným pokrokem vědomí slovanského, bylo stupňováno a často sváděno romantismem německým; v trvalé a skutečné podstatě je především jednou z episod v demokratické evoluci století, jež má původ svůj ve filosofickém racionalismu."/II.díl str.12/ V této definici, z níž pak vyplývá Denisova periodisace národního obrození, je patrn zřetel

ke všem myšlenkovým složkám hnutí, až na nacionalistickou tradici českých dějin a na nábožensko reformační prvek masarykovský. Ovšem leccos z koncepce Masarykovy - a sice spíše, jak je vyjádřena ve Světové revoluci než v České otázce - zde zůstalo, ono revolučně demokratické východisko; zde politický demokrat Denis se hlásí, aniž jest dosti spravedliv ke všemu, co v obrození šlechta znamená. Goll namítá správně: "Renesance by byla nemožná, kdyby nebyl zůstal lid český, ale z lidu nevyšla. Vycházela hlavně ze středních tříd, které se ovšem neustále zdola doplňují." Obrození dělí Denis na tři periody, ovšem tak, aby se do něho vešel výklad netoliko obrození slovesného, ale i politického.

I.období: 1780-1815 směr racionalisticko kritický přicházející z Francie, uvědomělý více česky než slovansky, beze stopy mysticismu, vůdci Dobrovský /podaný poněkud hagiograficky, nikoliv vlivem pomůcek, ale sklonů povahy francouzské/ a Jungmann. /O nich v kapitole Předzvěstitelé, první kniha 1.hlava/

II.období: 1815-1860 /v hlavě druhé 1.knihy Soustava Metternichova a romantism./ směr romantický pod vlivem Herdera a německé školy romantické, převládající uvědomění slovanské se svými ilusemi, vůdci Šafařík a Kollár na sklonku období, o němž pojednává Založení strany národní hlava 3. kniha první a druhá kniha Revoluce a reakce, skoro vesměs obsahu politického, Palacký s Havlíčkem provádějí obrat ke konkrétnosti, k metodické práci a vytvářejí politický program národní - Havlíček jest Denisovi vedle Dobrovského zvláště blížek, Palacký, jehož teorii i politice Denis sám mnoho vytýká, jest pojat hlavně jen ze své pozdější doby po r.1848 a romantické rysy jeho nejsou, jak Goll kriticky ukázal, dostatečně vypracovány, program panslavistický jako koncepce romantická, posuzován hodně přísně.

III. poslední období 1860-1900 vyplňuje knihu třetí nadepsanou K federalismu; jde Denisovi skoro výhradně o boj politický, kde jeho sympatie, jak nadpis ukazuje, stojí na straně rakouských národních federalistů proti českým státoprávníkům, a přetvoření Rakouska se zdá reálnější než stát samostatně český. Goll tu kapitolu označil jako dílo, jež mělo vyjítí samostatně a dávám mu za pravdu i se sta-

noviska metodického: zde filosofie a literatura jen vyplňují obraz vlastně politický. Dnes se poslední kniha K federalismu ovšem jeví dílem zastaralým a linie její nesprávnou, neboť seskupuje dějinné síly za cílem, jenž byl pouze domnělý a možno že i předstíraný, aby dosaženo bylo mety jiné; v důsledcích toho nejsou také sledovány s náležitou pozorností první náběhy k vlastnímu závěru obrozenských snah: teprve s perspektivy politického osvobození plně rozumíme českému politickému zápasu od r.1848, chápajíc zároveň, že nikoliv v národním federalismu, nýbrž v historickém státním právu byla ona tendence osvoboditelská.

Ale právě závěr díla Denisova, které samo je vyvrcholením prací o národním obrození, ukazuje k jednomu poznatku: vlastním přirozeným mezníkem celého hnutí jest r.1918, počátek samostatnosti české, jako vstupním mezníkem konec její, asi r.1780. Hnutí takto uzavřené, organicky zaokrouhlené vyžaduje již historického zpracování a volá po něm: musí býti probráno všestranně, nejen literárně vědecky, jazykově, ale i politicky, sociálně, hospodářsky - k tomu právě nejlepším náběhem jest syté dílo Denisovo.

A jsem přesvědčen, že se tam ozvou ony hlavní tendence a motivy, jež jsme poznali ve výkladech těchto: spojitost s hnutím evropským, na niž ukázali Masaryk, Vlček, Jakubec, Murko; souvislost s obrozením Slovanstva, jež, ač neúplně a jenom pro Rusko, naznačena Francevem; domácí tradice národní, zdůrazněná Pekařem a ve svých projevech historicko politických sledovaná Hanušem i s tím reakčním proudem protijosefinismu, na nějž ukazovala starší škola vlastenecká, i s oním novým nacionalismem liberálním, zdůrazněným kritikou Kaizlovou, konečně i něco z tradice náboženské, kterou vysledoval a ve výkladech svých upřílišil Masaryk, konečně i ona velká politicko historická linie, jíž hnutí sevřel Denis. A jistě dá toto zkoumání za pravdu Denisově krásné zásadě, důležité pro všecku historiografii: třeba se vyhýbati formulím příliš jednoduchým.